

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Nikola Sytařová

Ochrana lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Olomouc 2021

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ochrana lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 30. března 2021

.....

Nikola Sytařová

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce JUDr. Maximu Tomoszkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení při psaní této diplomové práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Úvod do lidských práv	11
1.1. Možnost omezení lidských práv a svobody zakotvených v Úmluvě	12
1.2. Zbavení osobní svobody	13
1.3. Pozitivní a negativní závazky státu	15
1.4. Minimální standard ochrany lidských práv	16
2 Ochrana lidských práv na vnitrostátní úrovni	17
2.1. Ústava České republiky	18
2.2. Listina základních práv a svobod	19
2.3. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody	21
2.3.1. Vnitřní řád věznice	22
2.4. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody	23
3 Lidskoprávní mezinárodní smlouvy	25
3.1. Úmluva	25
3.2. Evropská vězeňská pravidla	26
4 Rozhodovací činnost ESLP týkající se práv vězňů a vymezení minimálního standardu ochrany práv vězňů	29
4.1. Článek 3 Úmluvy	29
4.1.1. Špatné zacházení a mučení	29
4.1.2. Použití omezujících prostředků	33
4.1.3. Nevyhovující podmínky detence	37
4.1.4. Osobní prohlídky	40
4.2. Článek 8 Úmluvy	43
4.2.1. Korespondence	44
4.2.2. Omezení rodinných návštěv	46
Závěr	50
Seznam použitých zdrojů	54
Odborná literatura	54
Internetové zdroje	55
Judikatura	56
Legislativa	59

Ostatní zdroje.....	59
Shrnutí	60
Summary.....	60
Klíčová slova	61
Keywords.....	61

Seznam použitých zkratek

Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
VOP	Veřejný ochránce práv
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
Pakty	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
EVP	Doporučení Výboru ministrů REC (2006) 2, Evropská vězeňská pravidla
Zákon	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
Vyhláška	Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
Trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
Nařízení č. 23	Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 23, o vězeňské a justiční strážní z roku 2014

Úvod

„Ve filmech jsou to vždycky ti ostatní vězni, na koho si musíte dávat pozor. Ve skutečném životě jsou to strážní a vedení. Dají si záležet, aby váš život učinili těžším, a ještě více stresujícím, než už je, jako kdyby nestačilo, že čekáte na popravu.“¹ Tímto citátem Damien Echols, autor knihy *Život po smrti*, představil autentický příběh vězně odsouzeného za vraždu, kterou nespáchal, a nastínil tak problematiku porušování lidských práv vězňů při výkonu trestu odnětí svobody.

Ochranu základních lidských práv poskytuje Listina základních práv a svobod. V článku 8 je zaručena ochrana osobní svobody. Ta však může být legitimně omezena v případě, že je osoba pravomocně odsouzena k trestu odnětí svobody. I přes to, že je zásah do práva na osobní svobodu v takovýchto případech legitimní, nelze odsouzeného tohoto práva zbavit, lze ho pouze omezit. Současně vězně nelze zbavit ani jiných základních lidských práv.

Téma ochrany lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody jsem si vybrala zejména proto, že je aktuální, a proto, že vězni představují zranitelnou skupinu, co se týče nepřiměřeného zasahování do jejich lidských práv. Po dobu výkonu jejich trestu jsou umístěni ve věznicích, odkud nemají tak velký přístup k okolnímu světu, jaký by měli, kdyby nebyli odsouzeni. Kromě telefonických zpráv, dopisů či schůzek s obhájci a rodinnými příslušníky nemají možnost okolní svět kontaktovat, nemluvě o situaci, kdy jsou umístěni například na samotku či na tzv. „díru“. Je pravdou, že omezení svobody je součástí trestu, jak již bylo zmíněno výše, jedná se o podstatu trestu odnětí svobody. To však neznamená, že lidská práva vězňů mají být potlačována či odsunuta do pozadí. Existuje minimální standard ochrany lidských práv, který musí být zaručen všem osobám, tedy i vězňům, a věznice mají povinnost ho dodržovat. Proto jsem se ve své práci rozhodla zaměřit na otázku, zda tomu tak opravdu je, zda tento standard je dodržován, popřípadě co do rozsahu tohoto pojmu lze zahrnout. Tedy, ačkoli je život za zdmi věznice přísný, má svá pravidla, a legitimně omezuje některá základní lidská práva, musí být stále dodržována, a to v co možná největší míře.

Myslím si, že téma vězeňství je v naší společnosti částečně tabuizováno. Často se objevují i názory, že vězeň si zaslouží ve vězení trpět za to, že porušil zákon, že vězení není dovolená či hotel. Bohužel i v současné době se do povědomí nás všech dostávají případy, kdy lidská práva chráněna ve věznicích nejsou, ať už je to právo na svobodu náboženského vyznání, právo nebýt mučen, právo na spravedlivý proces či zákaz diskriminace zaručené Evropskou

¹ ECHOLS, Damien. *Život po smrti*. XYZ, 2015. 384 s.

úmluvou o ochraně lidských práv a svobod. Tyto případy nejčastěji vyplouvají na povrch, když se dostanou až k Evropskému soudu pro lidská práva, nebo když je řeší veřejný ochránce práv. V současné době ale existují i různé pořady, webové stránky, které se zabývají životem za zdmi věznic. Jedná se například o iRozhlas, který vytvořil aplikaci, která znázorňuje ukládání trestů či podmínky ve věznicích a jejich porušování, či o reportáže a články zveřejněné na komentářových webových stránkách A2alarm.cz. Díky těmto stránkám má široká veřejnost možnost se seznámit s aktualitami v rámci českého vězeňství, s porušováním lidských práv a s pohledem soudů či ombudsmana na tyto případy.

Celá má práce se zabývá pojmem lidská práva a minimální standard ochrany lidských práv. Bylo by tedy vhodné tyto pojmy na úvod vymežit. Pojem lidská práva je spjat se vznikem Organizace spojených národů a přijetím Úmluvy. Na tento pojem lze nahlížet z různých hledisek, například z pohledu filosofie, sociologie či práva. Pro účely této práce bych se přiklonila k právnímu hledisku vymezení pojmu. Jde tedy o práva, která mají vazbu na každého člověka, přičemž se klade důraz zejména na přirozenoprávní základ. Každý člověk se s nimi rodí, jsou součástí lidské osobnosti. Jejich přirozenoprávní základ není odvozován od vzniku státu či od existence veřejné moci, ale od samotné lidské podstaty. Veřejná moc tato práva pouze uznává, deklaruje a zavazuje se je naplňovat. Jsou to historicky nejstarší garantovaná práva a jejich ochrana je aplikována bez ohledu na jejich zakotvení v právní sféře státu. Lidská práva jsou upravena velkou řadou právních předpisů, a to jak vnitrostátními, tak mezinárodními. Centrálním dokumentem ochrany lidských práv zůstává Úmluva, Listina a Ústava České republiky.

Co se týče pojmu minimální standard ochrany lidských práv, je jeho vymezení již složitější, neboť není dána žádná jeho přímá definice či vymezení. Lze na něj pohlížet právě skrze Úmluvu, která ho vytváří svým vymezením základních lidských práv. Je to jakýsi nepodkročitelný standard zacházení, který je vymezen například pomocí lidské důstojnosti. Co se týče věznic, lze uvést příklad minimálního standardu na vymezení velikosti ubytovací cely vězňů. Pokud bude cela menší než 4 m², jde již o porušení tohoto minimálního standardu, čímž dochází k porušení zákazu špatného zacházení.

Hlavním cílem mé práce je zjistit, zda v České republice existuje zákonná úprava, která by řešila rozsah minimálního standardu ochrany lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody. Zároveň bych chtěla zhodnotit i míru dodržování mezinárodních závazků České republiky v souvislosti s minimálním standardem ochrany lidských práv, a to zejména s ohledem na judikaturu ESLP. Chtěla bych tedy pro práci zvolit metodu literární rešerše, která bude obsahovat popis a charakteristické znaky pojmu lidská práva a minimálního standardu

ochrany lidských práv. Dále bych se chtěla věnovat rozboru vnitrostátní i mezinárodní právní úpravy týkající se ochrany lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody. A závěrem bych chtěla analyzovat aplikaci dané úpravy v praxi zejména s ohledem na judikaturu ESLP, činnost veřejného ochránce práv a poznatků z běžné praxe. Co se týče konkrétních práv, stanovila jsem si 2 kritéria pro jejich výběr, neboť Úmluva jich poskytuje celou řadu. Prvním kritériem pro výběr budou ta práva a zásahy do nich, která jsou zpravidla v běžné praxi problematická, případně oblasti života vězně, o kterých se příliš nemluví, případně se neví, že se v nich vyskytují problémy spjaté s porušením práv chráněných Úmluvou. Druhým kritériem poté bude vyčlenění práv, kterými se nejvíce zabývá ESLP při své rozhodovací činnosti, a také VOP.

Svou práci bych chtěla rozdělit do pěti hlavních částí a chtěla bych ji cílit na dospělé odsouzené, problematiku mladistvých do práce nezařezuji. První částí mé práce bude úvod do lidských práv, tedy vymezení pojmu lidských práv a minimálního standardu ochrany lidských práv.

Další kapitola se bude týkat zakotvení ochrany lidských práv na vnitrostátní úrovni. Zde bych se věnovala zejména Ústavě České republiky a Listině. Dále bych se chtěla zabývat dvojicí pramenů pocházejících z odvětví trestního práva. Jde o Vyhlášku a Zákon. V těchto posledních zmíněných pramenech bych chtěla najít odpověď na otázku, zda zakotvují ochranu lidských práv či nikoli.

Další kapitola se bude věnovat zakotvení ochrany lidských práv na mezinárodní úrovni. Zde bych pozornost věnovala Úmluvě a Evropským vězeňským pravidlům. Úmluvu považuji za nejdůležitější lidskoprávní dokument, proto budu ve své práci vycházet zejména z jejích článků a judikatury ESLP.

Další kapitola se již bude týkat míry ochrany jednotlivých práv při výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřím se na zákaz mučení a špatného zacházení, který je zakotven v článku 3 Úmluvy, a na právo na respektování soukromého a rodinného života, které je chráněno článkem 8 Úmluvy. Zde bych se věnovala konkrétním případům nedodržování lidských práv a jejich řešení soudy, zejména ESLP.

V rámci celé práce bych si ráda vymezila několik výzkumných otázek a dílčích cílů, kterých bych chtěla dosáhnout. Prvním cílem bude zodpovězení otázky, zda česká právní úprava naplňuje závazky, které pro ni vyplývají z ústavních a mezinárodních závazků, kterými je Česká republika vázaná. Dále bych chtěla zodpovědět otázku, zda běžná praxe naplňuje a odpovídá těmto závazkům, či dochází k jejich porušování. Poslední otázka bude směřovat k návrhu opatření či legislativních změn, které by tyto problémy vyplývající z nedodržení závazků vyřešily či alespoň zmírnily.

Ve své práci bych chtěla vycházet zejména z judikatury ESLP, z právních předpisů týkajících se tématu vězeňství a trestu odnětí svobody, ze zpráv veřejného ochránce práv a jím poskytnutých podkladů, z českých publikací a z internetových článků.

1 Úvod do lidských práv

V rámci této kapitoly bych se chtěla zaměřit na definici dvou stěžejních pojmů, jsou jimi lidská práva a minimální standard ochrany lidských práv. Oba tyto pojmy lze vykládat v kontextu českého právního prostředí. Zásadní definiční aspekty však poskytuje i mezinárodní právo, a to zejména kvůli historickému vývoji výkladu těchto pojmů, který je spjat se vznikem Organizace spojených národů.

Výchozí myšlenkou pro vymezení pojmu lidských práv byla ochrana individuality člověka a jeho jedinečné osobnosti. Důležitou roli sehrálo i společenské prostředí, jelikož pojem lidských práv vychází také z myšlenky vzájemné rovnosti a přirozené svobody. Lidská práva lze vnímat jako limit, který nelze v žádné situaci podkročit, pokud k tomu nejsou legitimní důvody.² Lidská práva mají přirozenoprávní původ, jsou založena na rovnosti, spravedlnosti a individualitě. Dle článku 1 věty druhé Listiny jsou nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná, tedy trvalá. Na tento fakt naráží i ustanovení § 19 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který říká, že nositelem těchto práv je každý od narození až do smrti, a nepodléhají promlčení.

Na úvod je také třeba zmínit, že lidská práva nemají v českém právním prostředí jednotnou definici. Spíše se jedná o definiční znaky, které jsou pro ně charakteristické, a které vytvořila právní věda. Dle přirozenoprávního pohledu lze lidská práva charakterizovat jako práva odvozená od člověka patřící všem lidem. Každý člověk je jejich nositelem a jsou založena na lidské přirozenosti a rovnosti, a to jak ve vztahu jedince k jedinci, tak i ve vztahu jedince ke státu. Důležité je i vymezení tzv. tvrdého jádra lidských práv. Jedná se o ta práva, která jsou spojena se svobodou a tělesnou a morální integritou člověka. Podle Úmluvy se jedná o právo na život, právo nebýt mučen ani podroben nelidskému, krutému ani ponižujícímu zacházení, právo nebýt držen v otroctví ani v nevolnictví a právo na zákaz retroaktivity trestního zákona. Tato práva jsou chráněna Úmluvou v článku 15 odstavci 2 tak, že ani v případě války či jiného veřejného ohrožení státu od nich nelze odstoupit. Jsou uplatnitelná kdykoli, kdekoli i vůči komukoli.³

Co se týče užšího vymezení, lze rozlišovat základní lidská práva. Jde o „*všeobecnou nedotknutelnou hodnotou a základní prvek realizace ústavního práva každé lidské bytosti nadané rozumem a svědomím a majícím subjektivitu a každého svobodného a demokratického státu, založeného na úctě k zásadám občanské společnosti a právního*

² BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 30-33.

³ Tamtéž

státu. ⁴ Lze je charakterizovat jako ústavně zaručená subjektivní práva, jejichž ochranu lze spatřovat na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Ač Listina poskytuje katalog základních lidských práv a svobod, nelze říci, že by byl tento úplný či taxativní. Sama Listina neobsahuje ani definici lidských práv. Jejich limitaci lze popsat slovy: „svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda druhého“. Charakteristickým znakem je i jejich nezadatelnost a nezcizitelnost, tedy nikdo se těchto práv nemůže platně vzdát, ani mu nesmí být odebrána. Jsou také nezrušitelná a neprohlášená, což znamená, že je stát nemůže jakýmkoli způsobem zrušit, prohlásit za neplatné ani prohlásit je za nevymahatelné. Důležitým znakem je i povinnost státu či jiných jedinců do těchto práv nezasahovat. V určitých případech však k jejich omezení dojít může. Příkladem je právě odsouzení k trestu odnětí svobody a umístění k výkonu tohoto trestu do věznice. Co se týče vymezení pojmu oproti lidským právům, v určitých případech se může jednat o synonyma. Rozdíl lze spatřovat v tom, že lidská práva více zdůrazňují nezávislost na státu. V okamžiku jejich zakotvení v ústavách či zákonech je lze označit za základní lidská práva.⁵ K terminologickému vymezení základních lidských práv se vyjadřoval také Ústavní soud České republiky, který ve svém rozhodnutí určil, že jsou jimi veškerá práva zakotvená v Listině.⁶

V souvislosti se zakotveným lidských práv a svobod v Úmluvě můžeme dále hovořit i o možnosti či nemožnosti jejich omezení, s čímž souvisí jejich rozlišení na práva absolutní a relativní.

1.1. Možnost omezení lidských práv a svobody zakotvených v Úmluvě

Jak bylo zmíněno, práva a svobody v Úmluvě zakotvená můžeme rozlišit na absolutní a relativní. Co se týče práv absolutních, platí absolutní nemožnost jejich omezení, a v případě, že dojde k zásahu do těchto práv, bude možné vždy automaticky hovořit o porušení daného článku Úmluvy, který tato práva chrání. Absolutním právem je například zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení zakotvený v článku 3 Úmluvy. Relativní práva je naopak možné za předem daných podmínek omezit a platí pro ně princip přiměřenosti. Dále je nutné relativní práva, která stojí v kolizi, podrobit procesu vyvažování.⁷

V rámci práv relativních je tedy třeba vždy zvážit, zda zásah je ospravedlnitelný či nikoli. Za tímto účelem Úmluva ve svém článku 8 až 11 zakotvuje tři základní kritéria pro toto posouzení. Tato kritéria je nutné zvážit vždy v souvislosti s odsouzením pachatele

⁴ ZOUBEK, Vladimír, GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří. *Ústavní systém České republiky, základy českého ústavního práva. 4., aktualizované vydání.* Praha: Prospektrum, 2002, s. 311.

⁵ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s.32.

⁶ nález Ústavního soudu ze dne 12. července 2001, sp. zn. Pl. ÚS 11/2000.

⁷ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s.75-78.

k trestu odnětí svobody. Výkon trestu odnětí svobody je totiž vždy neodmyslitelně spjat s omezením několika relativních lidských práv a svobod, je to přirozený důsledek umístění odsouzeného k výkonu trestu do věznice. Abychom však mohli hovořit o ospravedlnitelném omezení těchto práv, je nutné splnit výše zmíněná kritéria. Patří mezi ně požadavek legality, sledování legitimního cíle, tedy legitimita, a nezbytnost v demokratické společnosti neboli proporcionalita.

Co se týče požadavku legality, je nutné, aby k omezení práva či svobody došlo na základě zákonného podkladu. Nejde pouze o zákony jako takové, ale i o podzákonné právní předpisy. Zákonný podklad musí být také dostatečně kvalitní, tedy dostupný adresátům, předvídatelný tak, aby byl jasný a srozumitelný, a musí vyloučit svévolný zásah do práv. Požadavek legitimacy spočívá v existenci jednoho či více z taxativně stanovených cílů, pro které je možné práva a svobody omezit, stanovených v článku 8 až 11 Úmluvy. Jde například o ochranu zdraví, bezpečnosti či předcházení zločinnosti. Proporcionalita vyžaduje, aby zásah byl nezbytný v demokratické společnosti, musí zde existovat naléhavá společenská potřeba zásahu. V tomto kroku bude nutné zohlednit zejména, zda důvody omezení byly relevantní a dostatečné, a zda byl prostor pro uvážení státu spíše široký či úzký.⁸ Blíže budou tato kritéria popsána v dalších kapitolách v souvislosti s omezením konkrétních práv.

V rámci této úvodní části je dále nutné a žádoucí si vymezit, jaká práva jsou pro vězně relevantní, a do kterých práv je jim při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody zasahováno. Nejdůležitějším a nejvíce omezeným právem je jistě právo na osobní svobodu, kdy při výkonu trestu dochází ke zbavení osobní svobody. Mezi další práva, která jsou výrazně omezena, patří právo na ochranu listovního tajemství, právo na soukromí či právo na rodinný život. S ohledem na veřejnoprávní povahu výkonu trestu odnětí svobody, kterou vykonává stát jakožto orgán veřejné moci, je nutné se zaměřit i na právo na zákaz mučení nelidského, krutého či ponižujícího zacházení.

1.2. Zbavení osobní svobody

Zbavení osobní svobody zakotvuje Listina ve svém článku 8. Pro možnost zbavit člověka osobní svobody vždy musí existovat zákonný důvod a postup musí být v souladu s podmínkami, které stanoví zákon, zde konkrétně trestní zákoník a trestní řád. Zbavit osobní svobody je možné v případě, že pachatel spáchá trestný čin vymezený v trestním zákoníku. Trestní řád poté stanoví podrobné podmínky a postupy, jak zbavení osobní svobody

⁸ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s. 86-89.

realizovat. Například skrze úpravu institutu zadržení, zatčení, vzetí do vazby a následně i odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Úmluva ve svém článku 5, který se týká práva na svobodu a osobní bezpečnost, zakotvuje v odstavci 1 písmeni a) jako jednu z možností zbavit osobní svobody v případě, že jde o zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem. Uvězněním není míněn jen výkon trestu odnětí svobody, ale například i ochranné léčení či výkon vazby do doby, než odsuzující rozsudek nabude právní moci.⁹ Základním a obecným pravidlem vyplývajícím z článku 5 odstavce prvního Úmluvy je, že nikdo nesmí být zbaven osobní svobody. Celý článek 5 je však také založen na enumerativním taxativním výčtu možností, kdy lze člověka zbavit osobní svobody. Platí tedy, že nikdo nesmí být zbaven osobní svobody kromě případů stanovených v odst. 1 písm. a) až f). Účelem tohoto výčtu je zabránit svévolnému nebo neospravedlnitelným zbavení osobní svobody.

Co se týče samotného pojmu zbavení svobody, ustanovení článku 5 Úmluvy ho nedefinuje. Definicí můžeme nalézt v judikatuře ESLP, konkrétně ve věci *Storck proti Německu*, kdy ESLP vymezil, že pojem zbavení osobní svobody „*neobsahuje pouze objektivní aspekt držení osoby v určitém omezeném prostoru po určitou nezanedbatelnou dobu. Osoba může být považována za zbavenou svobody pouze tehdy, jestliže nevyslovila platný souhlas s tímto držením, což představuje doplňující subjektivní aspekt.*“¹⁰ Současně je však nutné zmínit, že pro zbavení osobní svobody umístěním do výkonu trestu odnětí svobody subjektivní aspekt nebude platit, neboť tento se uplatní jen v případě, že bylo na vůli osoby, zda se opatření podvolí či nikoli, například v případě umístění do zdravotnického ústavu.

Článek 5 odstavec 1 Úmluvy v sobě zahrnuje několik požadavků na zbavení osobní svobody. Jde o zákonnost, absenci svévole a dodržení principu přiměřenosti. Tyto podmínky souvisí a částečně se kryjí i s výše zmíněnými kritérii pro omezení lidských práv a svobod stanovenými v článku 8 a 11 Úmluvy. Požadavek zákonnosti znamená zejména soulad procesu zbavení osobní svobody s vnitrostátní úpravou, tedy s trestním řádem a trestním zákoníkem. Dalším dílčím požadavkem v rámci zákonnosti je však i soulad dané vnitrostátní právní úpravy s Úmluvou. V rámci požadavku na absenci svévole se ESLP bude zabývat otázkou, zda výklad vnitrostátního práva soudy nebyl svévolný či nerozumný¹¹, a zda vnitrostátní zákon je kvalitní. V případě, že zákon umožňuje zbavení osobní svobody, bude

⁹ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, bod 24.

¹⁰ ESLP: Rozsudek ze dne 16. června 2005, *Storck proti Německu*, č. 61603/00, bod 74.

¹¹ ESLP: Rozsudek ze dne 2. října 2008, *Rusu proti Rakousku*, č. 34082/02, bod 55.

kvalitní jen tehdy, pokud je dostupný, přesný a předvídatelný, čímž se vyloučí svévole. I v případě, že zbavení osobní svobody bude zcela v souladu s vnitrostátní právní úpravou, může být shledáno jako svévolné, a to v případě, že státní orgány nejednají v dobré víře či dochází z jejich strany ke klamání.¹² Princip přiměřenosti se v této souvislosti projevuje tak, že musí dojít ke zvážení i jiných opatření, než je přímé zbavení osobní svobody, přičemž tato odlišná opatření musí být shledána jako nedostatečná k ochraně konkrétních zájmů i veřejného zájmu. Zbavení osobní svobody tak musí být nezbytné vzhledem ke konkrétní situaci a okolnostem. Příkladem situace, kdy zbavení osobní svobody bude považováno za nezákonné, je umístění odsouzeného do jiného typu věznice s ohledem na jeho zdravotní stav, kdy však režim v tomto novém místě bude mnohem přísnější, než jaký byl v předchozí věznici, a navíc dojde k omezení odsouzeného požívat stejné svobody jaké měl v předchozí věznici.¹³ Příkladem svévolného zbavení osobní svobody může být jeho nedostatečné odůvodnění¹⁴ či nesprávná aplikace vnitrostátní právní úpravy.¹⁵

V případě, že by došlo k porušení jakéhokoli odstavce článku 5 Úmluvy, má daná osoba v souladu s odstavcem 5 právo na odškodnění.

1.3. Pozitivní a negativní závazky státu

Zásadním rozlišením lidských práv je statusové pojetí, které pochází od Georga Jelinneka. Ten dělí lidská práva dle tří statusů – status negativus, positivus a activus, které vyjadřují postavení jedince vůči státu. Status negativus lze vnímat jako sféru osobní autonomie, do které stát nezasahuje. Status positivus již vyjadřuje právo jedince na pozitivní plnění ze strany státu, tedy právo na ochranu jeho práv před zásahy ze strany třetích osob. Statut activus je spjat s právem podílet se na správě věcí veřejných. Ze strany státu můžeme rozlišovat 3 povinnosti vůči lidským právům. Jedná se o povinnost je respektovat, tedy nezasahovat, povinnost je naplňovat, tedy učinit konkrétní opatření k realizaci daného práva, a povinnost je chránit před možným zásahem ze strany soukromých osob.¹⁶

Co se týče negativních závazků státu, jde především o povinnost orgánů veřejné moci do práv člověka nezasahovat. Výjimku budou tvořit zásahy ospravedlnitelné a vyhovující požadavkům vymezeným v článku 8 až 11 Úmluvy. Pozitivní závazky naopak vyžadují, aby stát poskytl účinnou ochranu práv, a to i před zásahy třetích osob. Tedy ukládají státu povinnost, aby přijal odpovídající právní rámec ochrany, a aby zajistil a přijal opatření, která

¹² ESLP: Rozsudek ze dne 29. ledna 2008, *Saadi proti Spojenému království*, č. 13229/03, bod 69.

¹³ ESLP: Rozsudek ze dne 3. června 2008, *Hýbner proti České republice*, č. 28204/04.

¹⁴ ESLP: Rozsudek ze dne 21. března 2002, *Štašaitis proti Litvě*, č. 47679/99, bod 67.

¹⁵ *Rusu proti Rakousku*, body 56–60.

¹⁶ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s. 43-44.

zajistí, že tato ochrana bude účinná v praxi. Práva vymezená v Úmluvě mohou zakládat jak pozitivní, tak negativní závazek státu. Příkladem je článek 2 Úmluvy, který chrání život člověka, zakotvuje zákaz úmyslného zbavení života i ochranu života každého zákonem.¹⁷

1.4. Minimální standard ochrany lidských práv

Souvislost s možností omezení lidských práv a svobod má také dodržení minimálního standardu ochrany lidských práv. Obecně lze říct, že každý stát či společenství si může v rámci národní právní úpravy zakotvit ochranu jednotlivce a jeho lidských práv libovolně. Nemůže však zakotvit nižší ochranu, než je poskytována Úmluvou, pokud k ní stát přistoupil. Práva zakotvená v Úmluvě lze totiž považovat za ta práva, která je nutné chránit vždy, tvoří tak minimální standard ochrany lidských práv. Státy však mají možnost zakotvit ochranu lidských práv vyšší mírou, než jak ji vymezuje Úmluva. Standard ochrany lidských práv totiž nemůže být nižší než standard dosažený na univerzální úrovni, který představuje Úmluva, ale nic nebrání tomu, aby byl vyšší. Důsledkem je poté pravidlo, že se aplikuje vždy ten právní předpis, který poskytuje vyšší míru ochrany bez ohledu na to, zda jde o Úmluvu, Listinu či jiný právní předpis.

Vítané rozšíření ochrany práv bude zejména v oblasti sociálních, kulturních a politických práv, jelikož tato práva do sebe Úmluva nestačí pojmout všechna. Zásadním v této věci bylo rozhodnutí ESLP ve věci *Handyside vs. Spojené království*, kde ESLP vyjádřil názor, že jeho role při ochraně lidských práv je subsidiární. „*Tedy by při ochraně základních práv neměl vystupovat aktivisticky a neměl by svou judikaturou stanovovat vysoký jednotný a univerzální standard ochrany základních práv. Naopak by měl vnímat kulturní, historické a další odlišnosti mezi jednotlivými členskými státy a brát Úmluvu jako minimální standard.*“¹⁸ Vymezení práv v Úmluvě je také důležité pro jejich výklad, jelikož se v ní jedná o jednotnou interpretaci, kterou dále šířeji doplňuje judikatura ESLP.

Tento pojem velmi úzce souvisí s minimálním standardem, který zakotvují EVP. V této souvislosti jde o minimální rozsah podmínek, které je nutné splnit pro to, aby byl zachován život ve věznicích ze strany materiálního zajištění, hygienických a zdravotnických podmínek a ze strany zachování sociálního života odsouzeného, např. půjde o právo na vzdělání či kontakt s vnějším světem. Problematickým aspektem EVP je, že mají charakter pouze doporučení a nejsou proto vynutitelná a není zde možnost stát sankcionovat v případě jejich nedodržení.

¹⁷ ÚŘAD VLÁDY ČR, MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Studijní text k přípravě na složení zvláštní části úřednické zkoušky*. Praha, 2020. s. 73

¹⁸ ESLP: Rozsudek ze dne 7. prosince 1976, *Handyside proti Spojenému království*, č. 5493/72, bod 48.

2 Ochrana lidských práv na vnitrostátní úrovni

Základní lidská práva a svobody jsou v České republice chráněna na ústavní úrovni Listinou a Ústavou. Nelze však zapomínat i na další ústavní zákony a mezinárodní smlouvy uzavřené dle čl. 10 Ústavy. Tato skupina právních předpisů tvoří ústavní pořádek České republiky a lze je proto označit za právní prameny s nejvyšší právní silou. Nutno však podotknout, že trest odnětí svobody představuje tak výrazný zásah do práv a svobod, že jeho meze a podmínky, jakožto práva zaručená vězňům, jsou upravena jak na vnitrostátní úrovni, tak na úrovni mezinárodní, a to Úmluvou a EVP. Největší míru ochrany lidským právům poskytuje Ústava a Listina. Ochrana lidským právům je však poskytována i na zákonné úrovni. Je třeba zmínit zákon o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, Zákon, trestní zákoník a trestní řád.

Ochranu lidských práv odsouzených osob poskytují kromě zákonů též podzákonné právní předpisy. Jejich role však spočívá zejména v konkretizaci postupů věznic k zajištění ochrany lidských práv. Lze zmínit Vyhlášku, vnitřní řády věznic a Nařízení č. 23.

Co se týče vztahu jednotlivých pramenů, můžeme je rozlišit podle právní síly. Jak již bylo zmíněno, předpisem s nejvyšší právní silou je Ústava a Listina. Na nižší zákonné úrovni následně stojí zákony, tedy trestní zákoník, trestní řád a Zákon. Na nejnižší podzákonné úrovni poté stojí Vyhláška a Nařízení č. 23. Podzákonné právní předpisy vždy musí být v souladu s předpisy vyšší právní síly a slouží k provedení daného zákona, nesmí upravovat žádné nové povinnosti, které by zákon neznal. Zákony musí být následně v souladu s Ústavou a Listinou a nesmí jim odporovat. V rámci vztahů daných předpisů je nutné rozlišit i způsob jejich návaznosti. Obecně lze říci, že zákony navazují na předpisy ústavního pořádku v tom smyslu, že konkretizují zásady a pravidla v nich uvedená.¹⁹ Příkladem lze uvést článek 2 odstavec 4 Ústavy, který říká, že: „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“ V návaznosti na toto pravidlo aplikujeme § 2 odstavec 1 trestního zákoníku, který v sobě zakotvuje zásadu zákonitosti a říká, že: „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.*“ Vzájemný vztah těchto dvou ustanovení tedy spočívá v nemožnosti odsoudit pachatele za jiné jednání, než jaké je uvedeno v trestním zákoníku, respektive nelze ho odsoudit v případě, že nenaplní zákonné znaky trestní odpovědnosti za trestný čin. Obdobný

¹⁹ HENDRYCH, Dušan. *Správní právo, Obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 25-50.

vztah k § 12 odstavec 1 trestního zákoníku má i článek 2 odstavec 2 Listiny, který říká, že: „*Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.*“ Již zmíněný článek 8 odstavec 2 Listiny má poté důležitý vztah k trestnímu řádu, jelikož tento stanoví způsoby a důvody trestního stíhání, které musí být dodrženy. Vyhláška představuje prováděcí předpis k trestnímu řádu. Upravuje tedy konkrétní aspekty výkonu trestu odnětí svobody navazující na proběhlé trestní řízení a odsouzení pachatele dle trestního řádu. Nesmí v sobě zahrnovat ustanovení, která by odporovala zásadám nebo kogentním ustanovením v trestním řádu.

2.1. Ústava České republiky

Jak již bylo zmíněné výše, největší míru ochrany lidským právům na vnitrostátní úrovni poskytuje Ústava a Listina. Ústava již ve své preambuli vyjadřuje základní myšlenky a vůdčí ideje, které vedly k potřebě ochrany lidských práv. Zdůrazňuje hodnotu lidské důstojnosti, rovnost, svobodu, principy právního státu a demokratický stát, který je založen na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti. Vyjadřuje tedy myšlenku, že k tomu, abychom se mohli označit za demokratický právní stát, je zapotřebí základní lidská práva deklarovat a zajistit jim potřebnou ochranu.

Zásadním z první hlavy Ústavy je článek 1, který říká, že: „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*“ Zásadním je i článek 2 Ústavy, dle nějž: „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“ Toto ustanovení lze vykládat tak, že je dovolena činnost, která směřuje k dobru jednotlivce i společnosti, ale je zakázána jakákoli činnost, která je způsobilá škodit. Článek 2 Ústavy tak poskytuje právo státu stíhat a následně i trestat jednání, které porušuje zákon. Z daného ustanovení lze vyvodit poskytnutí ochrany právům a svobodám člověka, proti nimž bylo protizákonně jednáno, ale zároveň poskytnutí ochrany právům a svobodám pachatele. Dále je to článek 3, který vymezuje Listinu jako součást ústavního pořádku. Ochranu lidským právům skrze soudní moc poté poskytuje článek 4, dle kterého jsou k ochraně určeny nezávislé soudy, které vykonávají soudní moc jménem republiky. V článku 82 dále nalezneme úpravu postavení soudců, kteří musí být nezávislí a nestranní. V článku 90 je zakotveno jedno ze základních pravidel, které nesmí být nikdy měněno či obcházeno, a to výhradní právo i povinnost soudu

rozhodovat o vině a trestu za trestný čin. Jinému státnímu orgánu tato činnost nepřísluší.²⁰ Článek 96 následně stanoví, že v rámci trestního řízení mají účastníci rovná práva. Můžeme ho chápat jako pojistku, že pachateli při projednávání jeho činu nebude způsobena žádná křivda.

Důležitá je poté i čtvrtá hlava Ústavy, která upravuje moc soudní. Je zde vymezena role obecných soudů, ale zejména role Ústavního soudu České republiky. Jeho základním úkolem je poskytovat ochranu základním lidským právům fyzických i právnických osob, a to i v situaci, kdy rozhodnutí obecných soudů bude v rozporu s ústavním pořádkem.²¹

Konkrétně tedy Ústava nezakotvuje práva odsouzených, nicméně udává minimální limit, který musí být při výkonu trestu respektován, je jím lidská důstojnost a zaručení procesních práv obviněného.

2.2. Listina základních práv a svobod

Jak již bylo výše zmíněno, Listina je základním právním předpisem, který poskytuje ochranu základním lidským právům. Je však důležité zmínit, že Listina tato práva pouze deklaruje, existují nezávisle na ní, což vychází z přirozenoprávního pojetí lidských práv, jak bylo zmíněno výše. Přijetí tohoto dokumentu bylo zcela zásadní, neboť se Česká a Slovenská federativní republika tímto způsobem přihlásila k dodržování mezinárodního standardu lidských práv. Díky tomuto kroku se občané České republiky mohou obracet na ESLP v případě, že dojde k porušení jejich základních lidských práv.

Listina určuje, komu jsou v ní vymezená práva přiznávána. Obecně lze říci, že domoci se jich může každý, ať už fyzická či právnická osoba. V některých případech však může být dané právo vázáno na státní občanství, příkladem jsou občanská práva, která jsou vázána na státoobčanský státu jednotlivce, a nejsou ústavně garantována cizincům. Konkrétně se může jednat o právo volební či právo sdružovat se v politických stranách. Listina má dále vazbu na zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, a to vzhledem k článku 36 odst. 1, který říká, že: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“ Zaručuje tak právo každého domáhat se svého práva u nestranného a nezávislého soudu.

Co se týče systematiky základních lidských práv v Listině, lze vymezit několik skupin práv. Jedná se například o právo na život, nedotknutelnost osoby, zákaz mučení, právo na svobodu a soukromí, právo na vzdělání, majetková práva, hospodářská, sociální a kulturní

²⁰ BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vydání. GRADA Publishing, 1999, s. 15.

²¹ ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

práva, politická práva, národnostní a etnická práva, právo na svobodu myšlení, právo na ochranu zdraví a v neposlední řadě právo na soudní a jinou ochranu. V první hlavě, která je nazvaná jako Obecná ustanovení, je opět kladen důraz na důležitost rovnosti, lidské důstojnosti a demokratických hodnot. Důležité je zmínit, že Listina neupravuje veškerá práva a svobody, kterým je v rámci českého právního řádu poskytnuta ochrana, ale upravuje ty základní práva a svobody, které jsou důležité pro vymezení práv a svobod jiných osob. Listina tak tvoří katalog práv a svobod, která byla za základní označena zákonodárcem.

Všechna tato práva lze vymežit i při výkonu trestu odnětí svobody, byť mohou být legitimně omezena. Listina neurčuje přímo konkrétní subjekty, kterým ochrana jejich práv náleží. Domnívám se proto, že není důvodu k vyčlenění vězňů ze skupiny těchto osob. Důležitý je i článek 4 odst. 2, který říká, že „*Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod upraveny pouze zákonem.*“²² Je zde tedy zakotvena jedna z vlastností lidských práv, a to možnost jejich omezení v případě, že jsou splněny zákonné podmínky. Při omezení těchto práv je však nutné šetřit jejich podstatu a smysl.²³

Zcela zásadním ustanovení je článek 8 Listiny, který říká, že „*osobní svoboda je zaručena*“. Při trestání pachatelů trestných činů však dochází k výraznému zásahu do tohoto práva, proto je nezbytné, aby státní orgány při svých postupech dodržovaly zákon a dbaly i ochrany lidské důstojnosti pachatele. Omezení osobní svobody však při dodržení podmínek uvedených v odstavci druhém článku 8 nelze považovat za nespravedlivé. Podmínkami pro možnost trestně stíhat pachatele jsou existence důvodu a způsobu stíhání, které stanoví zákon. V důsledku je tedy pachatel trestného činu povinen strpět zásah státu do jeho práva na osobní svobodu.

Listina se také v mnoha ohledech dotýká práv vězně, která jsou mu při výkonu trestu odnětí svobody zaručena. Jde o právo na nedotknutelnost osoby zakotvené v článku 7, které se projevuje v podmínkách a omezeních při provádění osobních prohlídek vězňů. Dále Listina ve svém článku 15 zakotvuje právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Vězni mají také právo na informace dle článku 17. Článek 18 zaručuje vězňům i právo petiční. Článek 26 zakotvuje i právo na práci pro vězni, i když v omezené míře a za omezených technických možností. Vězení mají i právo na vzdělání. V průběhu celého výkonu trestu odnětí svobody musí být zajištěno také právo a ochrana zdraví, jak stanoví článek 31. Další práva vězně zakotvená v Listině se dotýkají procesních postupů a souvisí

²² ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

²³ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s. 119-120.

s právem na soudní a jinou ochranu. Jde především o právo na právní pomoc či právo na tlumočníka.²⁴

Nutno dodat, že ne všechna práva zakotvená v Listině vězňi mají v plné míře. Například je výrazně narušen článek 13 zakotvující zákaz porušení listovního tajemství a článek 14 zaručující svobodu pohybu a pobytu.

2.3. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon upravuje zejména práva a povinnosti odsouzených, pravidla pro přijímání a propouštění vězňů a kázeňské tresty. V § 2 tohoto zákona je kladen důraz na lidskou důstojnost, která musí být při výkonu trestu respektována. Současně zdůrazňuje, že při výkonu trestu musí být zachováno zdraví jedince. Tato pravidla jsou hlavními zásadami výkonu trestu.

Celá hlava druhá pojednává o právech odsouzených. Je to tedy zatím první právní předpis, který přímo říká, která práva odsouzení mají, která mohou být omezena, a jak jsou konkrétně vymezena. § 15 stanoví, že odsouzení mají rovná práva. § 16 se věnuje sociálním podmínkám, přičemž zakotvuje právo na pravidelnou stravu, která má odpovídat zdravotnímu stavu, věku i obtížnosti práce. Dále tento zákon zakotvuje právo na lůžko a uzamykatelnou skříňku, právo na osmihodinovou dobu spánku a právo na alespoň hodinovou vycházku denně. § 17 upravuje právo na přijímání a odesílání korespondence a současně zakotvuje možnost jeho omezení. Vězňi mají také právo na užívání telefonů a na přijímání návštěv. V § 19 je však zakotveno omezení týkající se počtu osob a doby návštěv.

Dle § 23 má vězeň právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby, a to nejméně jedenkrát týdně. V praxi je toto právo realizováno za podmínek vnitřního řádu dané věznice, a to například otevřením vězeňské prodejny či rozvážkového vozíku, kde je možné nakoupit potraviny, hygienické potřeby či jiné zboží za výrazně sníženou cenu.²⁵ Jedenkrát za 6 měsíců také odsouzený může přijmout balíček do 5 kg. V praxi často dochází k tomu, že pokud vězeň poruší pravidla vyplývající z vnitřního řádu věznice méně intenzivním způsobem, je mu již přijatý balíček o několik dní nebo týdnů pozdržen, a až následně je mu vydán. Tento postup však nemá oporu v žádném právním předpise. Dle § 46 odstavec 3 písm. c) Zákona je jedním z kázeňských trestů možnost jednou ročně zakázat vězňi přijetí balíčku, o pozdržení již přijatého balíčku však tento zákon ani Vyhláška nehovoří.

²⁴ BAJCURA: *Práva vězňe: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*, s. 17-20.

²⁵ *Vnitřní řád pro odsouzené, věznice Valdice, ze dne 30. dubna 2018, s účinností od 1. května 2018, č.j. VS-48958-2/ČJ-2018-800033-VŘ*

§ 29 zakotvuje právo na vzdělání a zaměstnávání odsouzených. Dle § 33 mají také za vykonanou práci nárok na odměnu.

§ 26 stanoví povinnost pro zaměstnance Vězeňské služby zachovávat práva, která mají odsouzení při výkonu trestu. § 27 následně stanoví, která práva jsou při výkonu trestu omezena. Jde o právo na svobodu, soukromí, svobodu pohybu, listovní tajemství a svobodné volby povolání. Dále říká, která práva přímo odsouzený nemá. Je jím například právo na stávkou, podnikání a založení politické strany či hnutí. Toto ustanovení tedy odsouzené přímo zbavuje některých práv, to však zcela legitimně za účelem řádného výkonu trestu.

Hlava třetí upravuje zacházení s odsouzenými, kdy stanoví, že cílem výkonu trestu je připravit odsouzeného na soběstačný život, k čemuž slouží program zacházení. Ten je sestaven podle konkrétních skutečností, které se týkají délky trestu, osobnosti odsouzeného a příčiny trestné činnosti.

§ 67 an. se týká matek nezletilých dětí. Zakotvuje právo účasti otce u porodu i právo matky mít nezletilé dítě, zpravidla do 3 let věku, u sebe ve výkonu trestu.

2.3.1. Vnitřní řád věznice

Zákon odkazuje i na vnitřní řady věznic, které stanoví ředitelé věznic se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby. Vnitřní řady zakotvují úpravu denního rozvrhu chodu věznice, činnost odsouzených a obecně pravidla pro život ve věznici. Vnitřní řady jsou však spíše zaměřeny na vymezení povinností a zákazů pro vězně, ochranu práv můžeme spatřovat spíše v národní legislativě.

Co se týče běžné praxe, lze hovořit o několika nedostacích, které se tykají vnitřních řádů věznic. Jedná se o problémy spojené s překladem těchto dokumentů i umožnění přístupu k nim. Vnitřní řady jsou zpravidla překládány jen do několika světových jazyků, mezi které patří například angličtina, ruština, španělština, polština či němčina. V případě, že odsouzený nerozumí ani jednomu z těchto překladů, je mu umožněno přečíst text s tlumočnickem, ale jen v den nástupu výkonu trestu. Fakticky to znamená, že tlumočnick odsouzenému přečte tu část vnitřního řádu, která se týká práv a povinností či rozvrhu dne, a následně je vězeň odkázán pouze na to, zda si text zapamatuje, nebo si později sám udělá poznámky, či nikoli. Nemá tedy možnost, jak si pravidla znovu přečíst. Zákon ani Vyhláška však o tomto postupu vůbec nehovoří. Na problémy s překlady vnitřních řádů upozorňoval i VOP²⁶. Domnívám se, že

²⁶ MOTEJL, Otakar. *Zpráva z návštěv zařízení, Věznice* [online]. Ochrance.cz, 2006 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2006/Veznice_2006.pdf>.

tento nedostatek je závažný, přičemž by ale bylo možné ho řešit různými způsoby. Například umožnit vězni, aby si udělal poznámky během čtení tlumočnickem, či aby si v určité zkrácené verzi řád přepsal a mohl do něj po dobu výkonu trestu nahlédnout stejně jako vězni, kteří mají po celou dobu výkonu text k dispozici. Domnívám se, že by také mohlo dojít k přepisu ze strany Vězeňské služby během tlumočení textu a následně uchování tohoto přepisu pro další případy. Již v minulosti VOP řešil například případ kázeňského řízení, které bylo vedeno jen proto, že odsouzený nerozuměl pokynům zaměstnanců Vězeňské služby, nevěděl, že má povinnost učinit, k čemu ho zaměstnanci vyzývali, a následně je kvůli tomu napadl.²⁷ Těmto problémům by se dalo předejít jedním z výše navrhaných řešení.

Problém spatřuji i v nedostatečné právní úpravě týkající se vnitřních řádů věznic. Jde sice o vnitřní předpis každé věznice, ale Zákon ani Vyhláška neupravují jejich formální, obsahové či kompetenční náležitosti, ani způsob zveřejnění, ani proces překladu. Vyhláška pouze stanoví, že v čekárně pro návštěvy odsouzených musí být vnitřní řád k dispozici. Vhodným řešením by však dle mého názoru bylo upravit v Zákoně či Vyhlášce povinnost vybavit každou celu či každý společný prostor jedním výtiskem té části vnitřního řádu, která se týká práv a povinností odsouzených a denního řádu věznice.

Vnitřní řád jakožto podzákonný právní předpis nesmí upravovat nové či odlišné povinnosti, než které upravuje zákon, pouze je může konkretizovat. I v praxi však dochází k situacím, kdy je toto pravidlo porušováno. Příkladem je jedno z šetření VOP, kdy věznice ve svém vnitřním řádu stanovila povinnost vězňům povstat při příchodu zaměstnance Vězeňské služby. Daná povinnost však nebyla zakotvena v žádném právním předpise, neměla v něm oporu, a proto musela být následně zrušena spolu s danou částí vnitřního řádu.²⁸

2.4. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Tato Vyhláška upravuje působnost a úkoly zaměstnanců Vězeňské služby a konkretizuje postupy spojené s výkonem trestu odnětí svobody.

Hlava třetí se věnuje zajištění práv odsouzených i jejich sociálnímu postavení. V této části Vyhlášky již nalezneme velmi konkrétní pravidla. V § 15 je zakotveno právo

²⁷ ŠABATOVÁ, Anna a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv, Vězeňství II, č. 19*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019, s. 70.

²⁸ ŠABATOVÁ, Anna. *Zpráva z návštěvy zařízení* [online]. Ochrance.cz, 22. května 2018 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <https://ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/3-18-NZ-MKL_zprava_z_navstevy_zarizeni.pdf>.

odsouzeného na přípravu vlastního nápoje, a pokud to není možné, má právo na poskytnutí vřelé vody k přípravě nápojů, a to nejméně dvakrát denně. Toto právo však může být omezeno výkonem kázeňského trestu. § 17 se týká velikosti cel i jejich vybavení. Vězeň má právo na uzamykatelnou skříňku, stůl, židli a lůžko. V cele musí být také sociální zařízení, tedy toaleta a umyvadlo s pitnou vodou. Toaleta musí být oddělena od zbytku cely alespoň neprůhlednou zástěnou. V cele také musí být elektrické osvětlení a poplachové zařízení. Co se týče plochy cel, Vyhláška stanoví konkrétní velikost ubytovací plochy, a to pro jednoho odsouzeného minimálně 4 m². Pokud se jedná o celu, kde je ubytován jen 1 vězeň, má se jednat o plochu o velikosti minimálně 6 m². V § 18 jsou stanovena pravidla o odívání, vězeň má mít k dispozici oděv dle ročního období a může nosit vlastní spodní prádlo. Dalším právem, které vězni Vyhláška přiznává v § 20, je právo na denní vycházky. Může být však omezeno či zrušeno pouze z vážných důvodů. § 21 poté vězni přiznává právo na denní umývání, minimálně však na koupání dvakrát týdně, a to teplou vodou, a jednou měsíčně na bezplatné střihání. Další práva jako je právo na užívání telefonu, zasílání a přijímání korespondence jsou také ve Vyhlášce upravena, ale zásadně se neliší od vymezení v Zákoně.

§ 64 a § 65 stanoví, že i když vězeň vykonává jeden z kázeňských trestů, tedy celodenní uzavření či samovazbu, je mu zachováno právo na vycházku v délce 1 hodin denně.

V § 35 je zakotven i postup pro zaměstnance Vězeňské služby v případě, že zjistí, že bylo zasaženo do práva odsouzeného, či dokonce bylo porušeno. Jejich povinností je oznámit tuto skutečnost řediteli věznice a učinit nezbytná opatření k zamezení škodlivého jednání. Ředitel je poté povinen každé hlášení prověřit, prošetřit a zabránit pokračování v porušení porušování práv.

3 Lidskoprávní mezinárodní smlouvy

Do této kategorie lidskoprávních dokumentů lze zařadit mezinárodní smlouvy, pokud splní podmínky vyjádřené v článku 10 Ústavy, který zní takto: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Toto ustanovení tedy vyjadřuje aplikační přednost mezinárodních smluv před zákonem, pokud se dostanou do konfliktu.

Nejdůležitějším právním předpisem je jistě Úmluva. O té však bude pojednáno v samostatné kapitole.

Dále se jedná o dvojici dokumentů, a to Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba tyto dokumenty byly přijaty v roce 1966 a staly se závaznými pro Českou republiku. Tvoří je vždy Preambule a další části týkající se jednotlivých práv, která chrání. Dokumenty zdůrazňují zejména lidskou důstojnost, rovnost práv, spravedlnost, mír a občanskou a politickou svobodu. Ohledně práv, která Pakty chrání, se dá říci, že nezakotvují žádné nové či odlišné právo oproti Úmluvě. Proto nebudou v této práci detailněji rozebírány.

3.1. Úmluva

Úmluva byla vydána Radou Evropy a podepsána 4. listopadu 1950 v Římě. Jedná se o lidskoprávní smlouvu, která tvoří základ ochrany lidských práv, a kterou je Česká republika vázaná. K zajištění řádného plnění a výkladu článků Úmluvy slouží ESLP ve Štrasburku, jehož rozhodnutími je Česká republika vázaná.

Úmluvu tvoří 59 článků a 6 protokolů, které doplňují základní katalog práv zakotvený v Úmluvě. Z práv zaručených Úmluvou odsouzených lze zmínit právo na život, zákaz mučení, právo na spravedlivé řízení, právo na respektování rodinného a soukromého života, zákaz diskriminace a svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Dodatkové protokoly poté zakotvují například právo na vzdělání či zrušení trestu smrti. Co se týče výslovné úpravy práv vězňů, žádný výčet v Úmluvě nenajdeme. Obecně lze říci, že jednotlivé články Úmluvy se obsahově shodují s ochranou práv, kterou poskytuje Listina. Výkon práv vězňů poté konkretizují a doplňují EVP.

3.2. Evropská vězeňská pravidla

EVP byla přijata na poli Rady Evropy v roce 1973, přičemž v roce 2006 byla naposledy zrevidována. Jedná se o doporučení Výboru ministrů, která směřují k vládám smluvních států. Důležitými oblastmi, která tato pravidla ovlivňují, jsou oblasti zacházení s vězni a vedení věznic. K zajištění vlivu slouží stanovení minimálních standardů, které se mohou týkat materiálních podmínek ve věznicích, personálu, hygienických podmínek, zdravotní péče, vzdělání či kontaktu s vnějším světem. Obecně by měly pokrýt všechny aspekty života vězně. Problémem je, že EVP mají charakter pouze doporučení, tudíž jejich nesplnění nelze postihnout sankcemi. Ve své rozhodovací činnosti je často k argumentaci používá ESLP.

Ve své preambuli EVP zdůrazňují potřebu zachování lidské důstojnosti, aplikaci zásady spravedlnosti a snahu vězeňské systémy s práci v nich rozvíjet a zlepšovat. Mezi základní principy, na kterých EVP stojí, lze zařadit respekt k lidským právům, omezení práv uložené v nezbytném rozsahu, snaha o začlenění odsouzených do společnosti a snaha o co největší přiblížení života ve věznici životu na svobodě.

EVP dále upravují podmínky pro příjem vězňů, podmínky odlišné pro ženy a děti, zdravotní péči a její poskytování, postupy pro zachování pořádku, vedení věznic, provádění inspekcí a podmínky pro život ve věznici.

V části EVP, která se věnuje umístění a ubytování, je stanoveno několik pravidel. První z nich říká, že vězeň má být umístěn co nejbližší domova. V případě, že by měl být přeložen do jiné věznice, je nutné s ním tento postup projednat. Další pravidlo se týká ubytovacího prostoru. Ten by měl co nejvíce respektovat lidskou důstojnost a soukromí a musí být zachovány hygienické i zdravotnické podmínky. Příkladem lze uvést potřebu oken, jak bylo judikováno v rozhodnutí ESLP ve věci *Peers proti Řecku*²⁹, či poplachového zařízení.

Další část EVP zakotvuje pravidla pro osobní hygienu, oděv, lůžkoviny a stravování. Povinností věznic by mělo být zajištění čistoty cel. Hygienická zařízení, tedy sprchy či toalety, musí respektovat soukromí vězně. Vězeň má právo se osprchovat každý den, nejméně dvakrát v týdnu teplou vodou. Dalším pravidlem je povinnost poskytnout ošacení vězni, pokud nemá své k dispozici. Vězeň má dále právo na poskytnutí stravy třikrát denně a právo na přístup k pitné vodě. Z běžné praxe ve většině věznic vyplývá, že ne vždy jsou tyto

²⁹ ESLP: Rozsudek ze dne 19. dubna 2011, *Peers proti Řecku*, č. 28524/95.

podmínky dodržovány. Zejména se jedná o pravidelní sprchování. Věznice vždy zajišťují přístup k teplé a pitné vodě, avšak nebývá zvykem, aby se vězeň mohl osprchovat každý den. Důvodem jsou zejména organizační problémy, kdy pro věznicí je snazší zorganizovat sprchování dvakrát za týden pro všechny vězně, než individuálně každý den vyhovět požadavku vězně na sprchování, a to zejména s ohledem na nízký počet dozorců. Pokud to však organizační možnosti dovolují, bývá zvykem umožnit vězňům se osprchovat třikrát až čtyřikrát za týden. Nedodržení limitu se však týká nejčastěji vězňů umístěných v samovazbě, kdy tito vězni mají možnost osprchovat se zpravidla jednou za deset dní a pokud to organizační možnosti umožňují, tak jednou za týden.³⁰ Tento nedostatek odporuje jak judikatuře ESLP, tak i § 21 Vyhlášky, a je důležité zdůraznit, že toto porušování je v praxi běžné, přičemž nebývá předmětem šetření VOP ani ústavních stížností. Domnívám se, že sprchování jednou za deset dní pro jakéhokoli člověka představuje poměrně citelný zásah do lidské důstojnosti a v případě častého opakování může mít i negativní vliv na zdravotní stav a šíření nemocí.

Důležitá pravidla stanoví EVP také v části styku s vnějším světem. Tato pravidla upravují komunikaci vězně s rodinou, ať už telefonicky, písemně či jinou formou. Spadá sem též i úprava přijímání návštěv. Každý vězeň má také právo na vzdělání, zejména je nutné zajistit vzdělávací programy pro vězně negramotné. Součástí tohoto práva je i existence knihovny v každém vězení. EVP stanoví, že každý vězeň má mít možnost praktikovat své náboženství a víru, účastnit se bohoslužeb a přijímat návštěvy zástupce církve.

Třetí část EVP se věnuje poskytování zdravotní péče. Vězeňská správa má za povinnost zajistit zdravotní péči všem vězňům. Má být poskytnuta v takové kvalitě, ve které by byla poskytována na svobodě. Vězeňské systémy mají povinnost poskytovat péči o fyzické i psychické zdraví.

Dle bodu 49 EVP *„musejí být zajištěny takové životní podmínky pro vězně, které respektují lidskou důstojnost a které jim nabídnou kompletní program činnosti.“* V rámci této části EVP je řešena i problematika osobních prohlídek. V bodě 54.4. je přímo stanoveno, že při osobní prohlídce nesmí být vězeň ponižován. Dále je povinností provádět prohlídky osobou stejného pohlaví, vyšetření intimních partií může provádět pouze lékař.

Jak již bylo zmíněno výše, představují EVP spolu s Úmluvou jedny z právních předpisů na evropské úrovni vydané Radou Evropy. Jelikož se jedná o dva rozdílné

³⁰ DOSTÁL, Vratislav. *Ve věznicích selepší hygienické podmínky* [online]. Denikreferendum.cz, 19. února 2015 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://denikreferendum.cz/clanek/19816-ve-veznicich-se-zlepsi-hygienicke-podminky>>.

dokumenty, bylo by vhodné alespoň nastínit jejich vzájemný vztah. EVP lze charakterizovat jako doporučení, přičemž tato nemají obecnou závaznost a v případě jejich nedodržení nemohou být vyvozeny sankce, jde o tzv. *soft law*. „*Jejich význam spočívá v tom, že představují základní vodítka pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů.*“³¹ Na rozdíl od EVP je Úmluva jednou z lidskoprávních dokumentů a již je možné z jejího nedodržování vyvodit sankce a důsledky, je závazná pro všechny státy, které k ní přistoupily a ratifikovaly ji. Již v preambuli EVP je na Úmluvu odkazováno, je zdůrazněno, že EVP byla sestavena a koncipována tak, aby byla v souladu s Úmluvou. Ve většině případů, pokud bude porušeno ustanovení EVP, půjde i o porušení článku Úmluvy. Nutné je také zmínit, že judikatura ESLP hojně pracuje s textem EVP a často na ně odkazuje, například v souvislosti s článkem 3 Úmluvy či článkem 8 Úmluvy.

V rámci další kapitoly bych se chtěla zaměřit na konkrétní rozhodovací činnost ESLP a na problematické oblasti vyplývající z běžné praxe.

³¹ *Aktualizace mezinárodních vězeňských pravidel* [online]. Ochrance.cz, 16. července 2020 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na < <https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/aktuality-z-detenci/aktuality-z-detenci-2020/aktualizace-mezinarodnich-vezenskych-pravidel/> >.

4 Rozhodovací činnost ESLP týkající se práv vězňů a vymezení minimálního standardu ochrany práv vězňů

V rámci této kapitoly bych se chtěla zaměřit již na konkrétní rozhodovací činnost, judikaturu ESLP, která se týká případů porušení lidských práv vězňů a stanovení minimálního standardu ochrany těchto práv. V rámci analýzy judikatury bych chtěla vymežit, které podmínky a jejich limity ESLP shledal za dostačující, a u kterých naznal, že již nevyhovují standardům stanovených Úmluvou. Konkrétně se zaměřím na článek 3 Úmluvy. V rámci něho bych se chtěla věnovat oblasti použití omezujících prostředků, podmínek detencí a osobních prohlídek, kterým se nejvíce věnuje judikatura ESLP i VOP. Dále bych do této kapitoly zahrнула část týkající se článku 8 Úmluvy. Zde bych se zaměřila na oblast rodinných návštěv a na zásahy do korespondence.

4.1. Článek 3 Úmluvy

Rozsáhlá část judikatury ESLP se týká porušování článku 3. Lze vymežit několik oblastí, kterými se ESLP ve vztahu článku 3 k vězeňství zabývá. První se týká omezujících prostředků. Druhá se týká nevyhovujících podmínek cel. Třetí oblast se týká provádění osobních prohlídek. Do poslední oblasti spadají témata jako je například poskytování zdravotní péče, samovazba, kouření v detenci, detence dětí či nemocných osob, výživa v detenci či včasná péče. V rámci této kapitoly bych se ráda zaměřila na první tři oblasti, a to s ohledem na největší četnost judikatury. Co se týče struktury, ráda bych se zaměřila na vymezení podmínek, které udává judikatura ESLP a česká právní úprava, a následně na zhodnocení, zda v běžné praxi tyto podmínky jsou či nejsou dodržovány.

4.1.1. Špatné zacházení a mučení

Článek 3 Úmluvy, stejně jako článek 7 odstavec 2 Listiny, hovoří o zákazu mučení a podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu, patří mezi zásadní ustanovení a zakotvuje jedno z nejdůležitějších práv, které demokratická společnost chrání. Listina poté navíc hovoří i o krutém zacházení. Důležitost tohoto práva vyplývá i z jeho absolutní povahy. Je to právo bezvýjimečné a není ho možné za žádných okolností derogovat. Je nutné mít vždy na paměti, že odsouzení vězni nepřestávají být lidmi, bez ohledu na závažnost jejich zločinu. Proto s nimi zaměstnanci Vězeňské služby musí vždy a za každých

okolností jednat lidsky.³² Způsob zacházení s vězni také vyjadřuje vztah státu k občanským právům a svobodám odsouzených.³³ Důraz na předcházení špatnému zacházení klade také Ministerstvo spravedlnosti, které si opakovaně klade za cíl v rámci oblasti vězeňství „*udržení co nejvyššího možného dohledu nad věznicemi a prevence před případy špatného zacházení*“³⁴. Článek 3 Úmluvy obecně chrání před mučením a špatným zacházením, přičemž lze vymezit několik druhů špatného zacházení. Jde o kruté, ponižující a nelidské zacházení.

Úmluva definici mučení ani špatného zacházení neobsahuje, ale lze vycházet z Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání³⁵ a judikatury, jež zakotvily čtyři definiční znaky mučení, a to úmyslné jednání, které působí silnou bolest, je způsobeno veřejným činitelem a sleduje určitý účel³⁶. Co se týče nelidského zacházení, lze za něj považovat ublížení na zdraví či intenzivní utrpení, ať už fyzické či psychické. Ponižující zacházení se vyznačuje vyvoláním pocitu strachu, úzkosti či méněcennosti a způsobilostí ponížít či překonat odpor.³⁷

Jak již bylo zmíněno, Úmluva rozlišuje mučení a špatné zacházení. Odlišnost mezi mučením a špatným zacházením spočívá v jejich posouzení. Pokud chceme hovořit o mučení, je nutné naplnit výše zmíněné definiční znaky. Pokud jednání naplní znaky mučení, je vždy automaticky zakázáno a je shledáno porušením článku 3 Úmluvy. U špatného zacházení však musí dojít navíc k dosažení určité intenzity, závažnosti zásahu. Obecně lze mučení odlišit od špatného zacházení i prostřednictvím způsobeného utrpení, kdy se mučení projevuje jeho vyšší intenzitou.³⁸

ESLP častěji shledává porušení článku 3 Úmluvy tím, že dochází ke špatnému zacházení než k mučení. Vězni coby osoby umístěné v detenci bez ohledu na jejich vůli jsou ve zranitelném postavení a ke špatnému zacházení jsou tak náchylnější. V judikatuře se nejčastěji objevuje problematika špatného zacházení skrze použití omezujících prostředků. Tyto jsou dle české právní úpravy i judikatury ESLP obecně použitelné, ale musí dojít ke splnění určitých podmínek, zejména musí být přiměřené, nezbytné a musí sledovat legitimní cíl. Pokud tedy dojde k použití omezujících prostředků, je vždy nutné je důkladně zdůvodnit,

³² COYLE, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff*. 1. vydání. London: International Centre for Prison Studies, 2009, s. 33

³³ HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1996, s. 7.

³⁴ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Koncepce vězeňství ČR do roku 2025*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016, s. 155.

³⁵ Úmluva byla vyhlášena vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí ČSSR č. 143/1988 Sb.

³⁶ ESLP: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, č. 25803/94, body 97 a 98.

³⁷ ESLP: Rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, č. 5310/71, bod 167.

³⁸ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s. 253-255.

zejména vymežit, jaký legitimní cíl byl sledován, například jednání v sebeobraně či ochrana osob a pořádku, a dále dodržet požadavek přiměřenosti a nezbytnosti takového jednání. Pokud by tyto požadavky nebyly splněny a zásah by dosahoval požadované intenzity, lze hovořit o špatném zacházení.

I když článek 3 zakotvuje negativní charakter závazku, tedy zákaz jednání, které by naplnilo znaky špatného zacházení, má stát i pozitivní závazky, tedy je povinen i aktivně jednat. Má zejména povinnost zakotvit legislativu, která bude dostatečně stíhat a odrazovat od páchání trestných činů. Myslím si, že tento legislativní požadavek je v České republice dobře naplněn kvalitním zněním trestního zákoníku a trestního řádu. I když je s výkonem trestu odnětí svobody spjata určitá intenzita omezení práv a svobod, nesmí „*strádání, které je spojené se zbavením svobody, přesáhnout stupeň, který je nevyhnutelně s trestem odnětí svobody spojen*“³⁹.

Co se týče judikatury ESLP k článku 3 Úmluvy ve spojení s vězeňstvím, řeší zejména případy jednání, které naplňuje znaky špatného zacházení, nevyhovujících podmínek cel, kam spadá oblast přeplněnosti věznic, nedostatečného prostoru, možnost větrání a způsob osvětlení, a hygienické podmínky cel. Problematickou otázkou je rozlišování druhů špatného zacházení, kdy ESLP ve svých rozhodnutích často nerozlišuje mezi těmito jednotlivými kategoriemi a neodůvodňuje, proč je dané jednání právě kruté, ponižující či nelidské zacházení. Co se týče četnosti stížností vězňů na tyto jednotlivé oblasti, dá se říci, že pro vězně je prioritou spíše dobré a slušné zacházení dozorců a zaměstnanců Vězeňské služby než samotné objektivně vymezené podmínky a minimální limity pro detenci. Pokud dochází ke špatnému zacházení, vězni výkon trestu vnímají více negativně, než když nejsou dodržovány podmínky detence jako je například velikost cely, přeplněnost věznice či technické podmínky v cele.

Judikatura ESLP vymežila několik zásadních pravidel a limitů, které se zaměřují především na vymezení intenzity špatného zacházení, na problematiku přenesení důkazního břemene a na vymezení konkrétních případů, kdy lze hovořit o mučení či o špatném zacházení. Jedná se zejména o případ Irsko proti Spojenému království a Ribitsch proti Rakousku, které lze vnímat jako přelomové a zásadní. Ve věci Irsko proti Spojenému království bylo stanoveno, že špatné zacházení musí dosáhnout určité intenzity k tomu, aby mu článek 3 poskytoval ochranu, přičemž intenzita se odvíjí od zvážení všech okolností případu. Půjde zejména o věk, zdravotní stav oběti, délku trvání špatného zacházení

³⁹ ESLP: Rozsudek ze dne 22. října 2009, *Orchowski proti Polsku*, č. 17885/04, bod 120.

a o účinky, které způsobilo. Nejsou to však veškeré faktory, které je nutné zvážit, jejich výčet není taxativně stanoven, vždy záleží na daném případě.⁴⁰

Dále je nutné zmínit, že v případě špatného zacházení a jeho prokazování důkazní břemeno leží na stěžovateli a mělo by být prokázáno v souladu se standardem tzv. „beyond all reasonable doubt“, tedy mimo rozumovou pochybnost. Tato zásada však byla prolomena rozhodnutím ve věci *Ribitsch proti Rakousku*⁴¹, kdy ESLP shledal, že v určitých situacích je na státu, aby prokázal, že ke špatnému zacházení nedošlo. Pro možnost obrácení důkazního břemene tak platí, že pokud stěžovatel byl umístěn do vazby, policejní cely, cely ve věznici či na jiné obdobné místo a v době přijetí nejevil žádné známky zranění, přičemž po propuštění již je zranění patrné, je na státu, aby prokázal, jak ke zranění došlo. Stěžovatel tedy není oproštěn od důkazního břemene úplně, prokázat musí následek, tedy zranění, například lékařskou zprávou, a až poté má stát povinnost prokázat, že z jeho strany nedošlo ke špatnému zacházení. Konkrétně v případě *Ribitsch proti Rakousku* šlo o zadrženého stěžovatele na policejní stanici. Před zadržením byl stěžovatel zcela zdravotně v pořádku, ale po propuštění bylo zjištěno, že došlo ke zraněním. ESLP zde proto konstatoval, že je na státu, aby prokázal, jak ke zraněním došlo. Důvod tkví ve ztížené pozici stěžovatele při obstarání důkazů. Po celou dobu byl v moci policie a jedinými svědky byl on a policisté. Z těchto důvodů po stěžovateli objektivně nebylo možné požadovat prokázání špatného zacházení. Bylo nutné tedy aplikovat obrácení důkazního břemene, kdy stěžovatel měl povinnost prokázat svá zranění, a stát měl povinnost prokázat, jak k nim došlo, respektive, že k nim nedošlo během doby zadržení.⁴² Podobný případ byl řešen i ve věci *Hadžiu proti České republice*, kdy však ESLP z lékařských zpráv neshledal, že by došlo ke zranění ve věznici, proto stát své důkazní břemeno unesl a stěžovateli nemohlo být vyhověno.⁴³ Výše zmíněná zásada obrácení důkazního břemene platí i u stížnosti na nevyhovující podmínky detence, kdy odpovědným subjektem za prokázání dostačujících podmínek je stát.⁴⁴ Jak již bylo naznačeno výše, nevyhovující podmínky ve věznici jsou jedním z často řešených problémů judikaturou ESLP. Obecně platí, že pokud stát nedodrží dané podmínky a způsobí tím zásah do lidské důstojnosti, je odpovědný za špatné zacházení ve formě ponižujícího zacházení.

Ne vždy však ESLP shledává, že dané jednání představuje špatné zacházení. Pokud je jednání ospravedlnitelné a sleduje legitimní účel a je přiměřené, je takové jednání přípustné

⁴⁰ *Irsko proti Spojenému království*, bod 162.

⁴¹ ESLP: Rozsudek ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, č. 18896/91, bod 38.

⁴² BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s.258-260.

⁴³ ESLP: Rozsudek ze dne 4. listopadu 2003, *Hadžiu proti České republice*, č. 52110/99.

⁴⁴ ESLP: Rozsudek ze dne 25. října 2005, *Fedotov proti Rusku*, č. 5140/02, body 59–61.

a nelze hovořit o špatném zacházení a porušení článku 3 Úmluvy. Příkladem lze uvést překonání odporu za použití násilí při zatčení, kdy toto jednání bylo ospravedlnitelné zejména vzhledem k jeho nezbytnosti v daném případě s ohledem na obavu, že zatýkaná osoba způsobí jinému zranění, škodu či uprchne.⁴⁵

V případě, že dojde ke stížnosti na špatné zacházení, nebo dokonce k úmrtí jím způsobenému, má stát povinnost provést účinné vyšetřování této události. Toto vyšetřování musí být „*důkladné, přiměřeně rychlé, v dostatečné míře veřejné a v případě, že je do události zapojen příslušník bezpečnostního sboru, též nezávislé a nestranné*“⁴⁶.

Co se týče shledání porušení článku 3 Úmluvy skrze jednáním, které naplňuje znaky mučení, lze souhrnně konstatovat, že se česká judikatura a judikatura ESLP ve vztahu k České republice mučením nezabývá, zaměřuje se v drtivé většině na špatné zacházení. ESLP však v rozsudcích týkajících se jiných států dovodil, že používání elektrických šoků, bití, postřik vodou, bránění ve spánku, znásilňování či bezdůvodné až šikanózní bití gumovými obušky naplňuje znaky mučení.⁴⁷ Mučením je i jakékoli opakující se používání nepotřebného fyzického násilí.⁴⁸

4.1.2. Použití omezujících prostředků

Jak již bylo zmíněno výše, použití omezujících prostředků je regulováno skrze špatné zacházení. Základním požadavkem pro jejich použití je legalita, legitimita a přiměřenost. V rámci těchto požadavků je vždy nutné zvážit, zda je za konkrétních okolností možné rozumně považovat použití omezujících prostředků za nezbytné. Dále zde musí existovat důvody, obavy, ze kterých plyne potřeba užití omezujících prostředků, například pout při zadržení či převozu vězně, který klade odpor.⁴⁹ Naopak nelze hovořit o ospravedlnitelném užití omezujících prostředků, pokud žádná důvodná obava neexistuje. Tak tomu bylo například ve věci Istratii a další proti Moldavsku⁵⁰, kdy ESLP shledal, že byl porušen článek 3. Šlo o situaci, kdy byl vězeň při pobytu v nemocnici spoután, ale s ohledem na jeho zdravotní stav nebezpečí vůbec nehrozilo.

Zákon používání omezujících prostředků neupravuje, ale odkazuje ve svém § 3 odstavci prvním na zvláštní zákon, kterým je zákon o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Tento zákon v § 17 upravuje použití donucovacích prostředků, kam řadí i

⁴⁵ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s.

⁴⁶ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s.263.

⁴⁷ ESLP: Rozsudek ze dne 26. ledna 2006, *Mikheyev proti Rusku*, č. 77617/01, body 129 a 135. Shodně rozsudek ze dne 3. června 2004, *Batu a další proti Turecku*, č. 33097/96.

⁴⁸ ESLP: Rozsudek ze dne 15. května 2008, *Dedovskiy a další proti Rusku*, č. 7178/03, bod 85.

⁴⁹ ESLP: Rozsudek ze dne 16. prosince 1997, *Raninen proti Finsku*, č. 20972/92, bod 56.

⁵⁰ ESLP: Rozsudek ze dne 27. března 2007, *Istratii proti Moldavsku*, č. 8721/05, bod 57.

omezující prostředky jako jsou pouta, poutací pruhy či předváděcí řetízky. Podmínkou pro jejich užití je nezbytnost, sledování legitimního cíle – zajištění pořádku a bezpečnosti, a odůvodněnost užití, například tím, že vězeň ohrožuje život, zdraví, poškozují majetek, narušuje pořádek či bezpečnost při výkonu trestu. Dále tento zákon stanoví podmínku dosažení účelu, který zákrok sleduje, přiměřenost zásahu účelu a nezpůsobení nepřiměřené újmy při zásahu. Výslovně dále uvádí, že pokud chování vězně odůvodňuje obavu, že se bude chovat násilně, lze pouta, poutací pruhy a předváděcí řetízky užit i bez splnění podmínky nezbytnosti, legitimního cíle a důvodnosti užití. Podmínka účelu a přiměřenosti však musí být zachována a takto omezit lze jen po nezbytnou dobu, maximálně na 2 hodiny. Omezovací prostředky upravují i EVP.⁵¹ Stanoví, že je zakázáno používat řetězy či okovy. Dále zakotvuje možnost užití pout na ruce, ale jen v případě, že mají zabránit útěku během převozu, mají zajistit bezpečnost vězně tak, aby si sám nemohl ublížit, či aby nemohl ublížit jiným nebo způsobit škodu. Omezovací prostředky je dle EVP možné použít jen po nezbytně nutnou dobu.

Co se týče judikatury ESLP ve vztahu k používání omezujících prostředků, ve věci *Kashavelov proti Bulharsku*⁵² ESLP shledal, že pravidelné nasazování pout vězni nemůže být opodstatněné, pokud použití pout neodůvodňuje žádná obava, a navíc se vězeň nachází v bezpečném prostředí, kde nemůže nikomu ublížit či způsobit škodu. Důvodem pro pravidelné nasazování pout vězni byla jeho trestní minulost, kdy byl doživotně odsouzen za několik trestných činů, mimo jiné i za vraždu. Pouta mu byla nasazována vždy, když opouštěl věznicí, a také vždy, když opouštěl celu, tedy například i během vycházek na dvůr ve věznicí. Důležité je i podotknout, že nasazování pout tímto způsobem bylo prováděno po dobu 30 let, i přes to, že během této doby stěžovatel nikdy nezpůsobil jinému zranění, ani se nepokusil o útěk. V tomto případě ESLP užití pout označil za neospravedlnitelné a ponižující zacházení, přičemž ale přesně nevymezil, proč jde právě o ponižující zacházení a nejde například o nelidské či kruté zacházení. V tomto odůvodnění spatřuji velký nedostatek, neboť není jasné, proč tento případ má být vnímán jako ponižující, a jakým způsobem by měl být odlišen od jiného druhu špatného zacházení. Domnívám se, že nasazování pout během vycházek na dvůr není přiměřené, ale nedomnívám se, že naplňuje znaky ponižujícího či nelidského zacházení. Nevnímám zde pocit úzkosti, strachu ani překonávání odporu, či způsobování psychického utrpení. Naopak bych daný případ podřadila spíše pod porušení článku 5 Úmluvy, který chrání před omezováním osobní svobody.

⁵¹ V bodě 68.1 až 68.4

⁵² ESLP: Rozsudek ze dne 20. ledna 2011, *Kashavelov proti Bulharsku*, č. 891/05, bod 39.

Dalším případem porušení článku 3 Úmluvy, kterým se ESLP zabýval, je Kummer proti České republice.⁵³ V této věci byl zajištěnému opilému stěžovateli nasazena pouta v policejní cele tak, že byl připoután oběma rukama k železnému úchytu ve zdi, nohy měl spoutány koženým pásem, byl ve velmi nepohodlné poloze, kdy nedosáhl na zvonek a nemohl tak přivolat policisty, a to po dobu 50 minut. Důvodem tohoto spoutání měla být jeho agrese, kdy ničil dveře v cele a sám si způsoboval zranění na hlavě a rukách. Následně stěžovatel podal trestní oznámení, bylo provedeno vnitřní šetření a několik znaleckých posudků ohledně zranění stěžovatele. Ani jeden z nich však neprokázal, že by zranění byla způsobena špatným zacházením policistů, spíše dokládaly, že si stěžovatel daná zranění způsobil sám. ESLP v této věci shledal porušení článku 3 a zdůraznil, že policejní cela představuje bezpečné prostředí a pokud situace neodůvodňuje potřebu užití pout, jedná se o porušení článku 3 Úmluvy. Konkrétně ESLP své odůvodnění opřel o nepřiměřený a ponižující způsob připoutání stěžovatele, kdy shledal, že takovéto jednání již naplňuje znaky ponižujícího zacházení. Ale ani v tomto případě nezdůvodnil, proč je konkrétně dané jednání ponižující. Domnívám se, že v tomto případě by se mohlo jednat o ponižující zacházení, neboť stěžovateli byly spoutány obě končetiny, nacházel se ve velmi nepohodlné pozici, sám si nemohl přivolat pomoc, a navíc byl i v podnapilém stavu, což vnímám jako zásah do lidské důstojnosti. Problém však spatřuji zejména v absenci kritérií, podle jakých je podle ESLP možné podřadit použití omezujícího prostředku v konkrétním případě pod zacházení ponižující, a kdy například pod nelidské. Ani v jednom zmíněném případě stěžovatel netvrdil, že se cítil jednáním a způsobem spoutání ponížěn, že by trpěl pocitem strachu, úzkosti či méněcennosti, nebo dokonce, že by jednáním byl zlomen jeho odpor, přičemž tyto znaky ponižujícího zacházení uvádí sama judikatura ESLP.⁵⁴ Není mi tedy zcela jasné, proč ESLP ani v jednom případě nevážil či neokomentoval tato kritéria, respektive, proč jednání pomocí těchto kritérií nepodřadil pod ponižující zacházení, a pouze se spokojil s konstatováním daného závěru. Ani v odůvodnění rozsudků neodkazuje na jinou judikaturu, která by tak již činila. Domnívám se, že pokud ESLP ve své judikatuře a praxi rozlišuje druhy špatného zacházení, vymezuje jejich definiční znaky, měl by vždy při rozhodování o druhu špatného zacházení v odůvodnění uvést, o jaká kritéria svá rozhodnutí opřel. Navíc pokud nebude dostatečně zdůvodněno, že jde o špatné zacházení, domnívám se, že bude problematické i samotné vyvození porušení článku 3 Úmluvy.

⁵³ ESLP: Rozsudek ze dne 25. července 2013, *Kummer proti České republice*, č. 32133/11.

⁵⁴ ESLP: Rozsudek ze dne 21. ledna 2011, *M.S.S. proti Belgii a Řecku*, č. 30696/09.

Závěrem lze říci, že na použití omezujících prostředků se vztahují požadavky pro omezení relativních práv vymezených v kapitole 1.2. Jde o legalitu, legitimitu a proporcionalitu. Tyto požadavky odpovídají i krokům v rámci testu proporcionality, který se používá v případě, že dochází k omezení základních práv a svobod. Využívá se v případě, že je nutné dvě kolidující práva, hodnoty či legitimní cíle poměřovat. V souladu s aplikací daného testu je vždy nutné zachovat z obou kolidujících částí jejich maximum a nesmí docházet k tomu, že újma na právu bude nepřiměřená sledovanému cíli.⁵⁵ V rámci používání omezujících prostředků je nutné poměřovat legitimní cíl, ochranu veřejného zájmu, tedy například zajištění bezpečnosti či zamezení útěku vězně, a právo na ochranu lidské důstojnosti. Prvním krokem testu je posouzení vhodnosti, tedy konkrétně zda použití omezujícího prostředku v dané situaci je vhodné a způsobilé k ochraně a zajištění vnitřní bezpečnosti či zamezení útěku. První krok je splněn, pouta a obdobné prostředky jsou způsobilé zabránit osobě použít násilí či uprchnout. Druhým krokem je posouzení potřebnosti, tedy zjištění, zda ochrany bezpečnosti není možné dosáhnout i jiným mírnějším prostředkem, který nezasáhne do chráněného práva vůbec nebo zasáhne, ale méně intenzivně. V rámci druhého kroku se nabízí otázka, zda je třeba pouta vůbec užít. Domnívám se, že v určitých případech nebude nutné použít pouta vůbec a bude postačovat případný doprovod zaměstnanců Vězeňské služby. Tito v případě nutnosti mohou proti vězni zasáhnout a zabránit mu v nedovoleném jednání. Případný zásah však představuje riziko vzniku újmy na zdraví jak pro zaměstnance, tak pro vězně. Pouta naopak jsou vhodným prostředkem, jak zajistit bezpečnost zaměstnanců i vězně. Domnívám se tedy, že i když existují jiné prostředky, jak dosáhnout sledovaného cíle, nejsou vhodné, neboť míra rizika je u nich vyšší než v případě užití pout. Třetím krokem je posouzení přiměřenosti, kdy je nutné zkoumat, zda zvolený omezující prostředek je přiměřený vůči sledovanému cíli. O nepřiměřené použití se bude jednat v případě, kdy právo je omezeno intenzivně, ale legitimní cíl je v porovnání se zásahem do práva zanedbatelný. Domnívám se však, že v tomto případě je přiměřenost splněna. Legitimním cílem je zabránění útěku, ochrana života a zdraví. Použití pout sice představuje zásah do práv, ale je efektivně schopno zamezit rizikům újmy na zdraví a útěku. Vězeň by musel vyvinout určité úsilí, aby je odemkl či si je jiným způsobem sundal. Přínos použití pout tedy převažuje nad intenzitou zásahu do práv. Mnohem intenzivnější zásah by představovalo například připoutání vězně k zábradlí či topení, kdy by již byl plně omezen ve

⁵⁵ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 94-100.

svobodě pohybu, zde by již přiměřenost splněna nebyla. Takto nepřiměřený zásah shledávám ve věci Kummer proti České republice, kdy policejní stanice byla zabezpečena, přítomni byli policisté. Zadržený u sebe neměl zbraň ani předmět, kterým by mohl ostatní osoby ohrozit. Policisté měli k dispozici zbraně a další zajišťující prostředky. Reálně tedy zadržený nepředstavoval hrozbu pro okolí a jeho útěk byl také spíše nepravděpodobný. Způsob jeho zajištění byl tedy zjevně nepřiměřený sledovanému legitimnímu cíli.

Domnívám se, že v případě, kdy použití omezujícího prostředku nebude přiměřené zásahu do lidské důstojnosti, bude naplňovat znaky špatného zacházení. Neboť zásah do práv bude intenzivnější, než jaký by byl potřeba k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví.

V případě *Kashavelov* proti Bulharsku nelze hovořit o potřebném zásahu, neboť nasazování pout vězni při denní vycházce, kdy nehrozí reálné nebezpečí útěku či násilí, není nezbytně nutné k zajištění vnitřní bezpečnosti, dá se jí docílit i mírnějším způsobem, např. sledováním kamerového záznamu či dozorem zaměstnanců Vězeňské služby. Nezbytně nutné dle mého názoru může být například v situaci, kdy vězeň opouští věznici jako takovou a již se v minulosti při eskortě násilí či pokusu útěku dopustil. Nelze však potřebu pravidelného poutání odůvodnit jen délkou trestu a povahou trestných činů, za které byl odsouzen.⁵⁶

4.1.3. Nevyhovující podmínky detence

Zcela zásadní judikaturu nalezneme v oblasti nevyhovujících podmínek detence, kdy ESLP zakotvil několik limitů a mezí, o kterých lze hovořit jako o minimálním standardu ochrany. Další podmínky plynou i z EVP. Pokud jsou podmínky nevyhovující, lze hovořit o nelidském či ponižujícím zacházení.⁵⁷ Stejně jako v případě policejního zadržení, při uvěznění jsou vězni zcela v moci státu. Proto má stát povinnost zajistit, aby nedocházelo k porušování článku 3 Úmluvy, přičemž této povinnosti se nemůže zprostit ani v případě nedostatečných finančních prostředků na zajištění kvalitních podmínek života ve věznici.⁵⁸ Nejčastěji se ESLP vyjadřuje k nedostatečné velikosti cel. Dále se zabývá i hygienickými podmínkami v cele, možností jejího větrání a přístupem denního světla do cely. V rámci této podkapitoly bych se ráda zaměřila na velikost cel.

Příkladem nevyhovující cely z hlediska její velikosti může být cela popsána v případě *Peers* proti *Řecku*. Lze si ji představit jako místnost pro dva vězně o velikosti 2,27 m krát

⁵⁶ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*, s. 95-96.

⁵⁷ ESLP: Rozsudek ze dne 6. března 2001, *Dougoz proti Řecku*, č. 40907/98, bod 46.

⁵⁸ ESLP: Rozsudek ze dne 1. června 2006, *Mamedova proti Rusku*, č. 7064/05, bod 63. Shodně rozsudek ze dne 25. ledna 2011, *Elefteriadis proti Rumunsku*, č. 38427/05, bod 48.

3 m, bez oken, bez umyvadla, bez plenty oddělující toaletu a nutno také zmínit neutuchající horko, zatuchlý vzduch, špínu a zápach. V tomto rozhodnutí byla cela doslovně označena za středověký žalář.⁵⁹ Nevyhovující podmínky jsou spojeny také s přeplněností věznic. V této oblasti ESLP stanovil minimální standard pro velikost věznice s ohledem na počet vězňů. V rozhodnutí Sulejmanovic proti Itálii vymezil, že minimální velikost cely na jednu osobu je 3 m², přičemž pokud je cela o velikosti mezi 3 m² a 4 m², poté je třeba zkoumat, zda cela splňuje další podmínky, například možnost ventilace či hygienické podmínky. Zde je vhodné zmínit i rozhodnutí ve věci Jirsák proti České republice, v rámci kterého ESLP zkoumal právě další podmínky, jelikož prostor pro jednoho vězně činil 3,6 m². Mezi tyto další podmínky zařadil celkovou dobu strávenou v cele, která činila 2,5 měsíce, dále možnost pohybu mimo celu, která pro stěžovatele byla značná, neboť byl pracovníčně zařazen na 9 hodin denně. Následně hodnotil hygienické podmínky cely, které také shledal dostatečnými. S ohledem na toto zhodnocení došel ESLP k závěru, že nedošlo k porušení článku 3 Úmluvy.⁶⁰

Důležitou roli však hraje i možnost pobytu vězně mimo celu. Pokud je pobyt mimo ni jen velmi málo omezen, nemusí být hranice 3 m² striktně dodržena. Například je možné tolerovat odchylku 30 cm, jak bylo stanoveno ve věci Valašinas proti Litvě.⁶¹ Minimálním standardem pro celu s více vězni jsou poté 4 m², což plyne z judikatury ESLP⁶².

Z judikatury ESLP tedy lze shrnout několik zásadních limitů pro velikost cel. Platí, že minimální velikost cely na jednu osobu je 3 m². V případě, že cela má velikost mezi 3 m² a 4 m², je třeba zkoumat, zda splňuje další podmínky, zejména hygienické. Pokud nesplňuje, jde o nedodržení minimálního standardu a porušení článku 3 Úmluvy. Pro cely s více vězni platí limit 4 m². S tímto závěrem se slučuje i úprava ve Vyhlášce, jak bylo zmíněno v kapitole 2.4, kdy Vyhláška poskytuje v této oblasti širší míru ochrany.

Vymezením nevyhovujících podmínek věznic a cel se také často zabývá VOP, zejména s ohledem na vybavení cel a hygienické podmínky v nich. V roce 2002 provedl šetření ve věznici Mírov, jejíž nové oddělení mělo sloužit pro doživotně odsouzené vězně. Shledal, že nově vystavené cely mají tak závažné nedostatky, že lze hovořit o nelidském a ponižujícím zacházení. K tomuto závěru VOP dospěl po zjištění, že v oknech jsou clony, které zabraňují výhledu vězně ven, místnost je nedostatečně osvětlena a většina prostor věznice je osvětlena umělým osvětlením, větrání není dostatečné a obecně celý prostor je

⁵⁹ ESLP: Rozsudek ze dne 19. dubna 2001, *Peers proti Řecku*, č. 28524/95.

⁶⁰ ESLP: Rozsudek ze dne 5. dubna 2012, *Jirsák proti České republice*, č. 8968/08.

⁶¹ ESLP: Rozsudek ze dne 16. července 2009, *Valašinas proti Litvě*, č. 22635/03, bod 41.

⁶² ESLP: Rozsudek ze dne 27. května 2008, *Rodić a 3 další proti Bosně a Hercegovině*, č. 22893/05, bod 77.

velmi stísněný. Ředitel věznice argumentoval zejména bezpečností, obavou před uprchnutím z věznice a také technickými požadavky na výstavbu, které měly znemožnit jakékoli změny týkající se osvětlení, větrání a clon v oknech. Důležité je také zdůraznit, že celá výstavba nové části věznice nebyla v době šetření VOP ještě zcela dokončena, bylo tedy možné ještě provádět určité technické změny. S argumentací ředitele věznice se VOP neztotožnil, jelikož nelze upřednostnit technickou infrastrukturu před zdravím vězňů, navíc v situaci, kdy jde o doživotně odsouzené vězně, kteří v cele budou trávit většinu dne. S tímto názorem naprosto souhlasím. Následně náměstek ředitele věznice zaslal VOP sdělení, kde vzal námitky VOP za relevantní. Jako řešení přijala věznice změněný režim pro odsouzené tak, aby nemuseli v cele trávit většinu dne, navíc byly odstraněny clony v oknech s tím, že se hledá nové řešení, jak zabránit ohrožení bezpečnosti věznice tím, že by vězni měli výhledem z okna přístup k informacím o chodu věznice. S tímto řešením se VOP spokojil.⁶³ Dle mého názoru však dané řešení není dostatečné. VOP dovedl, že podmínky cely naplňují kritéria pro nelidské a ponižující zacházení, proto by dle mého názoru měly být změněny nebo alespoň upraveny. Například technicky změnit systém odvětrávání či zmenšit podíl umělého osvětlení. Chápu, že velikost cel již změnit nelze, čemuž by napomohlo přijaté řešení VOP, tedy poskytnout vězňům větší prostor pro pohyb mimo celu. Sám VOP ve své zprávě uvedl argumentaci důležitostí přirozeného světla a čerstvého vzduchu, zejména s ohledem na psychiku člověka a rozvíjení nemocí jako je tuberkulóza. Dále VOP použil argument obdobným případem ve věznici v New Yorku, kdy panovaly obdobné nevyhovující podmínky a z technického hlediska nebylo možné je odstranit. Výsledkem však nebylo, že by se soud spokojil se změnou režimu vězňů, jak tomu bylo v případě zmíněného šetření, ale došlo k uzavření věznice, zejména s ohledem na negativní vliv podmínek na psychické zdraví vězňů. Tento případ byl však částečně odlišný od případu rozebraného v tomto odstavci, neboť v New Yorku nebylo možné věznici vůbec přebudovat.⁶⁴ V našem případě však daná možnost alespoň částečně byla v době šetření VOP. Domnívám se tedy, že postup VOP byl nedostatečný. Pokud v době šetření ještě bylo možné alespoň částečně cely přebudovat tak, aby vyhovovaly stanoveným podmínkám, měl VOP toto opatření věznici navrhnout a doporučit.

⁶³ ŠABATOVÁ, Anna. *Ombudsman a lidská práva*. 1. vydání. Doplněk, 2008, s. 145-155.

⁶⁴ Rozsudek odvolacího soudu Spojených států, druhý obvod, ze dne 5. prosince 1975, *Rhem vs. Malcolm*, č. 527 F.2d 1041.

4.1.4. Osobní prohlídky

Další oblastí jsou osobní prohlídky vězňů. Pokud nejsou provedeny v souladu s požadavky právních předpisů, mohou výrazně narušovat a zasahovat do lidské důstojnosti vězně. Jak již bylo zmíněno výše, respektování lidské důstojnosti je jedním ze základních práv, která by neměla být upírána ani vězňům. Pokud osobní prohlídka je ponižující či není nezbytná a má šikanózní povahu, půjde o porušení článku 3.

Pro provedení osobních prohlídek platí tři zásadní pravidla, která stanovila níže zmíněná judikatura ESLP. Musí sledovat legitimní cíl, například zajištění bezpečnosti, musí být vždy provedeny po zohlednění konkrétních skutečností případu, které osobní prohlídku odůvodňují, a musí být provedeny tak, aby respektovaly lidskou důstojnost.

Konkrétní pravidla upravuje zejména Nařízení č. 23, kde je přímo zakotveno, jak musí být vybavena místnost pro provádění důkladných prohlídek, kdo může prohlídku vykonat, a jaké mají být hygienické podmínky. Konkrétně jde o § 89a, kde je vymezeno, že místnost musí být dostatečně vytápěná, musí v ní být rohože pod nohy, odkládací lavice a věšáky. Osobní prohlídku může konat jen příslušník stejného pohlaví. § 88 až § 96 tohoto nařízení se věnuje osobním a bezpečnostním prohlídkám, přičemž jsou rozlišovány tři druhy prohlídek, a to důkladná osobní prohlídka, prohlídka těla a preventivní osobní prohlídka. Prohlídka těla je v souladu s § 91 prováděna ke zjištění fyzických stop násilí na těle odsouzeného. Preventivní osobní prohlídka se obecně provádí při návratu vězně po jakémkoli opuštění věznic nebo při nástupu do výkonu trestu, a to pouze skrze technické prostředky a prohledáváním oděvu a kontrolou osobních věcí. Důkladná osobní prohlídka je v souladu s § 88 odstavce 1 a 2 prováděna tehdy, „pokud je důvodné podezření, že vězněná osoba má u sebe nebezpečné předměty nebo nepovolené věci“, a má subsidiární povahu vůči ostatním prostředkům, kterých je možné užít. Provádí se ve stejných případech jako preventivní osobní prohlídka, ale liší se způsobem provedení, kdy se daná osoba svléká do spodního prádla a kontroluje se mu ústní dutina, podpaží i chodidla.

EVP upravují osobní prohlídky v bodě 54.1 an. Zakotvují zejména povinnost národní legislativě stanovit konkrétní postupy a vymežit situace, kdy je možné je provádět. Dále EVP stanoví, že osobní prohlídku může provést jen zaměstnanec stejného pohlaví, který je k tomu vyškolen. Dále zakazuje, aby prohlídka byla ponižující či aby při ní docházelo k interní fyzické prohlídce. Intimní části těla smí vyšetřovat pouze lékař.

Osobní prohlídky ve věznicích dále upravuje pouze částečně Zákon. Ten ve svém § 28 odstavec 2 písmeno a) upravuje povinnost vězně podrobit se osobní prohlídce v případě, že je třeba zjistit, zda má u sebe věc, která by narušovala výkon trestu. Dle § 47 odstavec 3

Vyhlášky je účelem osobní prohlídky zajištění vnitřního pořádku. V § 4 odstavec 1 stanoví, že osoba provádějící prohlídku musí být stejného pohlaví, a že prohlídka se provádí při přijetí odsouzeného do výkonu trestu. § 26 odstavec 5 a § 64 Vyhlášky stanoví, že osobní prohlídka se provádí i před i po návštěvě i při nástupu kázeňského trestu.

Judikatura ESLP se zabývá zejména prohlídkami preventivními a důkladnými, přičemž nejčastěji zkoumá, zda nebyly provedeny ponižujícím způsobem. Příkladem porušení článku 3 Úmluvy v této oblasti je rozhodnutí ve věci *Valašinas proti Litvě*, kdy se dozorcí, jak ženy, tak muži, dotýkali pohlavních orgánů vězně holýma rukama.⁶⁵ Osobní prohlídka vězně, při které měli dozorcí zesměšňující poznámky, byla také shledána jako ponižující.⁶⁶ V České republice však takovéto intenzivní případy zásahu soudy řešeny nejsou, a to ani na úrovni ESLP. Vězni si často stěžují na samotnou možnost Vězeňské služby provádět prohlídky, ale nebyla zaznamenána rozhodnutí soudů, která by řešila takto ponižující způsob provádění osobních prohlídek, který by založil porušení článku 3 Úmluvy. Další oblastí, kterou se ESLP zabývá v souvislosti s osobními prohlídkami vězňů, je jejich plošné provádění. Samy o sobě plošné prohlídky nejsou porušením článku 3 Úmluvy, ale pokud v rámci nich je nepřiměřeně zasaženo do lidské důstojnosti, poté již můžeme hovořit o ponižujícím zacházení a porušení článku 3 Úmluvy, neboť je porušena podmínky proporcionality. Konkrétně lze zmínit plošné provádění osobních prohlídek, při kterých je pravidelně vězňům zvedán šourek či musí nazí dřepovat.⁶⁷

Tématem osobních prohlídek se často při své činnosti zabývá i VOP. Konkrétně ve své zprávě o provedeném šetření ve věznici v Plzni z roku 2019 upozornil na několik nedostatků, které hraničí s ponižujícím zacházením a mohou odůvodnit porušení článku 3 Úmluvy. Jedná se o systematické plošné provádění osobních prohlídek před i po návštěvě ve věznici bez udání důvodu. S tímto nedostatkem souhlasím s VOP. Domnívám se, že v situaci, kdy je navštěvující osoba kontrolována před samotnou návštěvou, dále je kontrolován skrze kamerový systém i její průběh, a navíc je po dobu návštěvy přítomný i dozorce, a není dána důvodná obava, že vězeň získal od návštěvy určitou zakázanou věc, neměla by být důkladná osobní prohlídka vězně po návštěvě aplikována automaticky. Ani Nařízení č.23 neuvádí možnost důkladné osobní prohlídky po návštěvě automaticky. Dle § 89 odstavec 1 k ní lze přistoupit jen tehdy, pokud jsou dány důvodné obavy, že u sebe odsouzený má nebezpečné

⁶⁵ ESLP: Rozsudek ze dne 24. července 2001, *Valašinas proti Litvě*, č. 44558/98, bod 117.

⁶⁶ ESLP: Rozsudek ze dne 15. listopadu 2001, *Iwańczuk proti Polsku*, č. 25196/94

⁶⁷ ESLP: Rozsudek ze dne 12. ledna 2007, *Frétot proti Francii*, č. 70204/01. Rozsudek ze dne 11. prosince 2003, *Yankov proti Bulharsku*, č.39084/97.

nebo nepovolené předměty. Provádění důkladných osobních prohlídek představuje zásah do soukromí a způsob jejich provedení by tomu měl odpovídat. Důvodnost použití je možné zkoumat v případě, že jde o intenzivní zásah, ne o ponížující zacházení. V jeho případě by byla osobní prohlídka vyloučená. Domnívám se, že tento názor podporuje i aplikace testu proporcionality. V tomto konkrétním případě stojí v kolizi právo na ochranu lidské důstojnosti a legitimní cíl spočívající v zajištění vnitřní bezpečnosti. Domnívám se, že již první krok testu není splněn. V situaci, kdy se osobní prohlídky provádí při každé návštěvě u každého vězně bez zohlednění individuální potřeby prohlídky, nelze hovořit o potřebnosti. Na druhou stranu je zde riziko, že rozlišování při výběru osob povede ke zneužívání ze strany personálu. Nesouhlasím však s tím, aby toto možné riziko bylo důvodem pro paušální prohlídky u všech vězňů. S tímto názorem se ztotožnil i VOP ve svém šetření. Opakované problémy s vězni mohou odůvodňovat použití paušálních prohlídek ve vztahu k těmto vězňům. Dalším nedostatkem dle VOP bylo umístění kamer v prohlídkové místnosti věznice. Obecně lze říci, že tento záměr je legitimní, neboť slouží k ochraně vnitřní bezpečnosti, ochraně zdraví a života, i k možnosti následné kontroly procesu prohlídky v rámci stížností. Problematickým se však jeví zpracování záznamu jako takového, neboť šlo o živý přenos, ke kterému mělo přístup příliš mnoho osob. Řešením této situace může být omezení přístupu k záznamu jen vybraným osobám nebo změna režimu nahrávání z živého přenosu tak, aby byl záznam pouze nahráván a následně uložen.⁶⁸ Zásah podle mého názoru spočívá ve větším počtu osob, které živý přenos důkladné osobní prohlídky mohou sledovat bez jakéhokoli omezení, čímž je nepřiměřeně zasahováno do lidské důstojnosti. Proto spatřuji jako vhodnější, méně intenzivně zasahující řešení, možnost uložení nahrávky kamerového záznamu pro možnost zpětné kontroly, přičemž by měl být omezen počet osob, které k nahrávce budou mít přístup.

K tomu, abychom mohli hovořit o osobní prohlídce provedené legálním způsobem, je tedy nutné splnit několik požadavků. Prvním z nich je, že prohlídku provádí osoba stejného pohlaví za dodržení hygienických podmínek. Další podmínkou je splnění stanoveného důvodu a účelu prohlídky. Třetí podmínkou je provedení prohlídky v místnosti, která je k tomu určena a uzpůsobena. Obecnou, ale zásadní podmínkou pro provedení osobní prohlídky je, aby lidská důstojnost byla narušena jen v nezbytné minimální míře. Tento

⁶⁸ Zpráva z návštěvy zařízení [online]. Ochrance.cz, 6. srpna 2019 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/29-2019-NZ-zprava.pdf>.

požadavek zakotvuje jak judikatura ESLP, tak Zákon⁶⁹ a Nařízení č.23. Z judikatury ESLP poté vyplývá, že pokud osoby provádějící prohlídku mají posměšné poznámky, nepatřičně se dotýkají těla odsouzeného či dochází k obdobnému ponižujícímu jednání, jde o osobní prohlídku provedenou způsobem, který naplňuje znaky špatného zacházení, konkrétně jde o ponižující zacházení.

Nejčastějším důvodem provedení prohlídky bývá zajištění bezpečnosti, neboť poměrně často dochází k pokusům o propašování drog do věznic skrze konečník či pronesení jiné zakázané věci nalepením pod oblečení. Pravidlem však bývá, že se vězni musí svléknout do spodního prádla, případně na omezenou dobu donaha, postupné svlékání se neaplikuje, a to zejména proto, že závazné Nařízení č. 23 pro zaměstnance Vězeňské služby tuto povinnost nezakotvuje, naopak dává přednost celkovému svléknutí do spodního prádla či donaha.⁷⁰ V souladu tímto nařízením jsou vězni také zpravidla povinni provádět dřepy, a to v počtu pěti až osmi. Dozorci se vězňů na těle nedotýkají a pokud je potřeba provést kontrolu konečníku, provádí ji lékař sám bez přítomnosti dalších dozorců. Domnívám se, že požadavek svléknutí se do spodního prádla, případně donaha a provádění několika dřepů by mělo být chápáno jako legitimní, neboť se jedná o nejefektivnější způsob zajištění bezpečnosti. Domnívám se také, že není správné do budoucna nařízení měnit s ohledem na výše uvedené doporučení VOP týkající se postupného svlékání vězňů. Podle daného nařízení není vždy potřeba vězně svlékat donaha, postačuje svlečení do spodního prádla, a až poté, pokud by bylo podezření, že vězeň ukrývá určitou věc ve spodním prádle či konečníku, je zapotřebí žádat svlečení do naha. Nevidím tedy velký rozdíl mezi postupným svlékáním do půli těla a celkovým svlékáním do spodního prádla. Dle mého názoru by postupné svlékání mohlo být žádoucí až u prohlídky, který vyžaduje svlečení donaha. V tomto případě by bylo možné tímto způsobem minimalizovat narušení lidské důstojnosti.

4.2. Článek 8 Úmluvy

Článek 8 Úmluvy hovoří o právu na respektování soukromého a rodinného života a chrání celkem 4 zájmy, a to soukromý a rodinný život, domov a korespondenci. Ve svém prvním odstavci konkrétně stanoví, že: „*Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.*“ Odstavec druhý poté vyjmenovává výjimky,

⁶⁹ § 2 odstavec 1 zakotvuje obecnou zásadu, že výkon trestu musí být proveden tak, aby respektoval lidskou důstojnost.

⁷⁰ VSCR.cz. *VŠČR odhalí dvakrát týdně pokus o pašování nepovolených věcí do vězení* [online]. policejnidenik.cz, 19. srpna 2013 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RWZUUmIHmkJ:https://policejnidenik.cz/vscr-odhali-dvakrat-tydne-pokus-o-pasovani-nepovolenych-veci-do-vezeni/+&cd=7&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>>.

za kterých je možné provést zásah do tohoto práva. Jde o případy, kdy je to v „*souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.*“ Na rozdíl od článku 3 Úmluvy již však nejde o právo absolutní, ale relativní, lze do něj tedy za určitých podmínek stanovených v odstavci 2 článku 8 zasáhnout. Obdobně chrání dané právo článek 10 odstavec druhý Listiny.

Stát je povinen splnit své pozitivní i negativní závazky, které mu článek 8 Úmluvy ukládá. Negativní závazek spočívá v povinnosti respektovat rodinný a soukromý život. Pozitivní závazek lze spatřovat v povinnosti státu zajistit, aby právní úprava byla účinná v praxi, přičemž k dosažení tohoto cíle může být v určitých případech i potřeba aktivního konání státu. Příkladem pozitivního závazku může být povinnost věznice poskytnout odsouzeným nástroje k psaní dopisů.⁷¹ Příkladem negativního závazku může být povinnost poskytnout ochranu před zásahem do soukromí odsouzeného, zejména s ohledem na zveřejnění informací o odsouzeném ze strany věznice médiím.⁷² V případě negativního závazku státu při určení, zda došlo k zásahu do práv dle článku 8 Úmluvy, je nutné zkoumat 5 bodů. Prvním z nich je, zda jde o věc, která spadá pod jeden z chráněných zájmů článkem 8. Dále jde o otázku, zda došlo k zásahu do toho zájmu orgánem veřejné moci. V této části je nutné zmínit, že pokud je odpovědí na druhou otázku ne, poté je možné hovořit pouze o porušení pozitivního závazku státu, nikoli o porušení negativního závazku. Třetí bod se týká již několikrát zmíněné legality zásahu, čtvrtý bod sledování legitimního cíle, a poslední bod proporcionality. Pokud jsou odpovědi na tyto otázky negativní, lze vyvodit závěr o porušení článku 8 Úmluvy.

Konkrétními oblastmi života vězně, kterým se nejčastěji věnuje judikatura ESLP i šetření VOP, ve vztahu k porušení článku 8 Úmluvy, jsou kontrola korespondence a omezení rodinných návštěv.

4.2.1. Korespondence

Obecně článek 8 Úmluvy chrání výměnu informací i důvěrnost komunikace, přičemž korespondence zahrnuje jak dopisy, tak telefonické hovory. V rámci výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích však platí specifická pravidla a právo na ochranu korespondence je omezeno jak samotnou právní úpravou, tak judikaturou. Právní úprava rozlišuje

⁷¹ ESLP: Rozsudek ze dne 3. června 2003, *Cotlet proti Rumunsku*, č. 38565/97, bod 65.

⁷² ESLP: Rozsudek ze dne 13. ledna 2009, *Giorgi Nikolaishvili proti Gruzii*, č. 37048/04, bod 128.

korespondenci soukromou a úřední. Jejich rozdíl spočívá zejména v možnosti a právu Vězeňské služby kontrolovat obsah korespondence. V případě, že jde o soukromou korespondenci, je kontrola obsahu legální. Naopak Vězeňská služba nemá oprávnění kontrolovat korespondenci úřední. Úřední korespondencí je například korespondence mezi odsouzeným a obhájcem, advokátem, státními orgány, diplomatickou misí či konzulárním úřadem, mezinárodní organizací, která projednává podněty týkající se ochrany lidských práv, či soudním exekutorem.⁷³ V oblasti vězeňství zásahy do práva na korespondenci tvoří velké procento rozhodovací činnosti soudů i stížností samotných odsouzených.⁷⁴

Obecně lze říci, že v rámci výkonu trestu odnětí svobody je kontrola soukromých dopisů či zásilek, které jsou vězňům zasílány, ať už jde o kontrolu obsahu či samotné zásilky, ospravedlnitelná. Důvodem je zejména zajištění bezpečnosti či snaha vyhnout se pašování drog a dalších nepovolených věcí do věznic. V souladu s českou právní úpravou je účelem kontroly zjištění, zda obsah korespondence nezakládá podezření, že je připravován nebo páchan trestný čin.

Zákon upravuje možnost kontroly korespondence v § 17, kdy Vězeňská služba má právo obsah korespondence zkontrolovat a v případě, že je zde podezření ohledně připravovaného nebo páchaného trestného činu, může ji i zadržet. Zároveň zakotvuje zákaz kontroly úřední korespondence. Vyhláška kontrolu korespondence i bez souhlasu odsouzeného upravuje v § 24, přičemž oprávnění má jen zaměstnanec Vězeňské služby, který byl pověřen ředitelem věznice. Další podrobnosti ohledně kontroly má stanovit vnitřní řád věznice. Většina vnitřních řádů stanoví, že oprávněnou osobou je vychovatel nebo speciální pedagog či příslušník oddělení prevence a stížností. Korespondence se této osobě odevzdá v nezalepené obálce a následně probíhá vlastní kontrola, kdy se zjistí obsah obálky či balíčku. Nepovolený obsah se poté odešle zpět odesílateli nebo se uloží do úschovy nebo může být i zničen. V případě peněz, které není povoleno zasílat poštou, je možné je uložit na zřízený účet odsouzeného. EVP v části *Styk s vnějším světem*⁷⁵ stejně jako Zákon stanoví, že odsouzený má právo odesílat i přijímat korespondenci. Dále stanoví, že korespondence může být za účelem udržení pořádku, bezpečnosti či zabránění trestnému činu kontrolována.

Další požadavky na kontrolu korespondence klade judikatura ESLP a z části i judikatura Ústavního soudu České republiky, která se zabývá především ochranou důvěrnosti komunikace. Kontrola vždy musí být legální, legitimní a nezbytná. Požadavek

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ ESLP: Rozsudek ze dne 6. dubna 2000, *Labita proti Itálii*, č. 26772/95, bod 178.

⁷⁵ Bod 24.1 a 24.2 EVP

legality znamená, že zásah v podobě kontroly korespondence musí být v souladu s právními předpisy, a že byl proveden na základě zákonného podkladu. Právní předpis vždy musí vymezit podmínky a limity pro možnost korespondenci kontrolovat. Zejména by měl stanovit délku kontroly, způsob a důvody, které ji ospravedlňují.⁷⁶ Právní předpisy by dále měly stanovit pravomoc orgánu, který kontrolu provádí, a způsob jejího výkonu tak, aby mohla být poskytnuta ochrana před svévolí.⁷⁷ Je dále nepřipustné, aby zákon předpokládal automatickou kontrolu bez možnosti výjimek pro určité osoby, například obhájce či ombudsmana. V případě, že by zákon umožnil kontrolu soukromé i úřední korespondence bez jakýchkoli výjimek, jednalo by se o porušení článku 8 Úmluvy, jelikož by byl porušen požadavek legality zásahu do práva na korespondenci.⁷⁸ Je také nepřijatelné, aby byly odmítány dopisy napsané v jazyce, kterému dozorcí nerozumí, a to ani v případě, že zákon neupravuje možnost korespondence v jiném než úředním jazyce.⁷⁹ Jak již bylo zmíněno výše, česká právní úprava stanoví jak možnost kontroly, tak způsob, důvody i výjimky. Dalším požadavkem je sledování jednoho z legitimních cílů, které zakotvuje odstavec druhý článku 8, například zajištění bezpečnosti či ochranu zdraví. Nejčastěji bývá legitimním cílem kontroly korespondence ve věznici zajištění předcházení zločinnosti. Příkladem legitimní kontroly může být kontrola korespondence za účelem zjištění drog či jiných omamných látek zasílaných do věznice. Třetím požadavkem je nezbytnost, kdy zásah musí být v demokratické společnosti nezbytný.

Co se týče běžné praxe, nelze říci, že by oblast korespondence byla častým důvodem problematických stížností. Ojedinele se však objevují zprávy o nezákonném zadržení soudní korespondence.⁸⁰ Zadržení a kontrola korespondence se státními orgány jsou však s ohledem na § 17 odstavec 2 a 3 Zákona zakázány.

4.2.2. Omezení rodinných návštěv

Jak již bylo zmíněno výše, vězni mají právo po dobu výkonu trestu odnětí svobody na kontakt s rodinou, a to ve formě hovorů či návštěv. V souladu s preventivním a nápravným účelem trestu je také žádoucí, aby státní orgány přispívaly k udržení rodinných vazeb vězňů s jejich rodinami. Zcela ospravedlnitelné jsou však kontroly a specifické

⁷⁶ ESLP: Rozsudek ze dne 17. září 2009, *Enea proti Itálii*, č. 74912/01, bod 143. Rozsudek ze dne 21. října 1996, *Domenichini proti Itálii*, č. 15943/90, bod 32.

⁷⁷ náleží Ústavního soudu ze dne 22. ledna 2001, sp. zn. II. ÚS 502/2000.

⁷⁸ ESLP: Rozsudek ze dne 4. července 2000, *Niedbala proti Polsku*, č. 27915/95.

⁷⁹ ESLP: Rozsudek ze dne 11. ledna 2011, *Nuri Özen a další proti Turecku*, č. 15672/08, body 58–60.

⁸⁰ *Nezákonné jednání věznice Světla nad Sázavou* [online]. obase.cz, 31. července 2020 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <<https://obase.cz/nezakonne-jednani-veznice-svetla-nad-sazavou/>>.

podmínky konání návštěv a v určitých situacích i omezení návštěv, i když představují zásah do článku 8 Úmluvy.

K tomu, aby mohlo být toto právo úspěšně realizováno, je vhodné umístit vězně v co největší blízkosti jeho rodiny. Nelze však konstatovat, že by vězeň měl právo volby místa výkonu trestu, nebo že každá větší vzdálenost zakládá porušení článku 8 Úmluvy. ESLP několikrát vyvodil závěr, že: „*pouze za výjimečných okolností zbavení osobní svobody odsouzeného v místě, které je natolik vzdálené od místa pobytu jeho rodiny, že uskutečnění návštěvy je velmi obtížné, ne-li nemožné, může znamenat zásah do rodinného života odsouzeného, jelikož možnost, aby členové rodiny odsouzeného navštěvovali, je zásadním faktorem k udržení rodinného života*“⁸¹.

Rodinné návštěvy upravuje jak Zákon, tak Vyhláška. Ta v § 26 až § 28 stanoví konkrétní pravidla konání návštěv. Zejména stanoví, že se osoba starší 15 let musí prokázat dokladem totožnosti, provede se u ní osobní prohlídka a na vykonání návštěvy čeká v předem určené místnosti. Dále rodinné návštěvy upravují EVP. V bodě 99 stanoví, že odsouzení musí mít možnost přijímat návštěvy. V bodě 24.2 dále uvádí, že návštěvy mohou být podrobeny omezením a kontrolám. Zákon ani Vyhláška však konkrétní omezení návštěv nestanoví. Vyhláška pouze v § 26 odstavec 1 stanoví, že je možné již probíhající návštěvu ukončit či přerušit, pokud i přes přechozí upozornění návštěvníci porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost, a to bez náhrady. Nestanoví však možnosti ředitele věznice návštěvu předem zakázat. Shodně tak stanoví § 19 odstavec 9 Zákona. K faktickému omezení návštěv však v praxi dochází prostřednictvím kázeňského trestu umístěním do samovazby či na uzavřený oddíl.

Co se týče samotné možnosti omezení návštěv, ESLP několikrát zdůraznil, že omezení návštěv nesmí být automatické. Pokud k omezení dochází, je nutné, aby „*příslušné orgány provedly posouzení přiměřenosti omezení návštěv a poměření práv jednotlivce a veřejného zájmu při zohlednění všech relevantních okolností individuální věci*“⁸². V případě, že omezení návštěv plyne pouze z faktu, že vězeň byl odsouzen k doživotnímu trestu, a nevyvstala žádná individuální skutečnost odůvodňující uložení omezení, půjde o nepřiměřený zásah do práva na rodinný život. „*S ohledem na zásadu proporcionality je nutné, aby mezi omezujícími opatřeními a situací konkrétního jednotlivce v daném případě existoval rozeznatelný a dostatečný vztah.*“ V souladu s článkem 8 Úmluvy je tedy vždy

⁸¹ ESLP: Rozsudek ze dne 28. června 2001, *Selmani proti Švýcarsku*, č. 70258/01, oddíl 1.

⁸² ESLP: Rozsudek ze dne 23. února 2012, *Trosin proti Ukrajině*, č. 39758/05, body 42-44.

nutné při omezení rodinných návštěv brát v úvahu individuální okolnosti případu i zájmy stěžovatele a jeho rodiny.⁸³

V souladu s § 19 odstavec 1 Zákona „*má odsouzený právo na návštěvy blízkých po dobu 3 hodin během jednoho kalendářního měsíce.*“ VOP v rámci svých doporučení sdělil, že jde o překonaný minimální standard, kdy vhodnějším by bylo umožnit přijímat návštěvy alespoň po dobu jedné hodiny každý týden.⁸⁴ ESLP dále ve své judikatuře dovodil, že omezení rodinných návštěv ve vězení na pouhý interval jednou měsíčně nespĺňuje požadavky na ospravedlnitelný zásah, pokud zde nejsou specifické podmínky, které by omezení odůvodňovaly.⁸⁵ S názorem VOP i ESLP se plně ztotožňuji a domnívám se, že do budoucna by měl být změněn § 19 odstavec 1 Zákona, a to tak, aby odsouzeným byly návštěvy zákonem umožněny minimálně v týdenním intervalu, tedy alespoň po dobu 4 hodin během jednoho kalendářního měsíce. Z běžné praxe vyplývá, že kontakt s rodinou je pro odsouzené tou největší motivací chovat se při výkonu trestu řádně. Domnívám se, že tato motivace by měla být prohlubována v co největší míře tak, aby byl naplněn jeden z účelů trestu, a to náprava pachatele. Pokud odsouzený ví, že se každý týden bude moci vidět se svou rodinou, bude výkon trestu vnímat méně negativně, bude spíše méně pociťovat stres a úzkost, a bude mít snahu si svůj trest odpykat řádně v do nejkratším termínu.⁸⁶

V rámci běžné praxe vnímám jako velký problém fakt, že omezení rodinných návštěv je užíváno jako součást kázeňského trestu při porušení pravidel vyplývajících z vnitřního řádu věznice. Zákon však ve svém § 20 neuvádí jako samostatný trest zrušení návštěv. Věznice ho však realizují skrze umístění do samovazby či na uzavřené oddělení.⁸⁷ Důvodem častého užití tohoto trestu je jeho velká efektivnost, kdy jde o trest, na který vězni tzv. „nejvíce slyší“. Domnívám se však, že vždy půjde o potrestání nejen vězně, ale i jeho rodiny jako takové, zejména pokud jde o děti, které nemusí dostat šanci vidět svého rodiče i několik měsíců. Dalším problémem je organizování návštěv s ohledem na vymezení času, ve kterém je možné je konat. Některé věznice umožňují rodinné návštěvy vykonat brzy ráno, například od 7:30 hodin.⁸⁸ Domnívám se, že takto stanovený čas je naprosto nevhodný, zvláště pokud rodina

⁸³ ESLP: Rozsudek ze dne 30. června 2015, *Khoroshenko proti Rusku*, č. 41418/04.

⁸⁴ ŠABATOVÁ, Anna a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv, Vězeňství II, č. 19*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019, s. 24.

⁸⁵ ESLP: Rozsudek ze dne 3. prosince 2002, *Nowicka proti Polsku*, č. 30218/96, bod 77.

⁸⁶ VSCR.cz. *Jak pomáhá rodina při nápravě vězňů?* [online]. Vscr.cz, říjen 2010 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/%C4%8CV2_2010_web.pdf>.

⁸⁷ ESLP: Rozsudek ze dne 4. července 2006, *Ramirez Sanchez proti Francii*, č. 59450/00.

⁸⁸ *Zlé lidi kriminál nezmění, na fajnovosti tam není prostor, říká propuštěný* [online]. idnes.cz, 9. března 2017 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-byvaly-vezen-zlocin-a-trest.A170301_123226_domaci_pku>.

musí dojždět, a brání tak rozvíjení rodinných vazeb a rodinného života, tedy odporuje článku 8 Úmluvy.

Závěr

Práce se věnuje problematice ochrany lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody. Aktuální právní úprava na území České republiky zakotvuje celou řadu práv, která jsou garantována i odsouzeným vězňům, i procesní záruky jejich ochrany. Jde o právní předpisy na ústavní, zákonné i podzákonné úrovni. Práva odsouzených jsou dále upravena i na mezinárodní úrovni, zejména EVP a Úmluvou. Práce rozebírá jednotlivý obsah daných předpisů a vymezuje konkrétní práva, která jsou při výkonu trestu odnětí svobody zaručena. Dále analyzuje rozhodovací činnost ESLP vztahující se k tématu, postupy VOP i problematické aspekty vyplývající z běžné praxe. Na tomto základě hodnotí dodržování ústavních i mezinárodních závazků, kterými je Česká republika vázána, dále naplňování těchto závazků v praxi, a poskytuje řešení k odstranění nedostatků, které z běžné praxe vyplývají.

Úvodní kapitola se zaměřuje na pojmosloví týkající se daného tématu. Vymezuje lidská a základní práva, minimální standard ochrany lidských práv, pozitivní a negativní závazky státu i možnost omezení práv zaručených Úmluvou s ohledem na požadavek legality, legitimacy a proporcionality. Při definování pojmů vychází z vnitrostátní legislativy a judikatury Ústavního soudu České republiky i ESLP. Bližší rozbor omezení konkrétních práv zaručených Úmluvou a stanovení minimálních standardů je předmětem dalších kapitol.

Druhá a třetí kapitola se věnují rozboru právních předpisů, které upravují práva odsouzených. Druhá kapitola se věnuje české legislativě a člení se na pět podkapitol. První a druhá analyzuje práva zaručená Ústavou a Listinou. Ústava ani Listina sice nejmenují konkrétní práva odsouzených, zakotvují však zcela zásadní ústavněprávní rámec, ve kterém se zákonná i podzákonná právní úprava dále může pohybovat. Stanovují jí určité mantinely, které nesmí překročit. Jsou jimi zachování lidské důstojnosti a procesní záruky ochrany před libovůlí. Listina oproti Ústavě poskytuje katalog lidských práv, kdy práva a svobody člení do několika kategorií obdobně, jak to činí Úmluva. Třetí podkapitola se poté věnuje Zákonu, trestněprávnímu předpisu, který již obsahuje výčet práv vězňů, a na rozdíl od Listiny a Ústavy se zaměřuje pouze na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody. Dále se věnuje autonomním předpisům věznic, vnitřním řádům, které upravují konkrétní aspekty života ve věznici, zejména denní rozvrhy. Zde upozorňuje na problematické aspekty spojené s nedostatečnou právní úpravou náležitostí vnitřních řádů i s jazykovou bariérou při seznamování se s nimi. Poslední podkapitola rozebírá podzákonný právní předpis, Vyhlášku, která doplňuje v podrobnostech Zákon a povinnosti a práva jím stanovená. Třetí kapitola se zaměřuje na

mezinárodní předpisy, na Úmluvu a EVP. Úmluva stejně jako Listina podává výčet lidských práv a svobod, která jsou chráněná, ale nerozlišuje okruh osob, kterým je ochrana garantována. EVP na druhou stranu zužují okruh adresátů jen na odsouzené vězně. Jde o dokument, které svým obsahem stanoví minimální standardy pro práva odsouzených. Státy Rady Evropy však EVP zpravidla respektují a Česká republika v žádném právním předpise neposkytuje nižší standard ochrany, než je v EVP a judikatuře ESLP zakotven.

Prostřednictvím analýzy těchto právních předpisů jsem dospěla k závěru, že česká právní úprava poskytuje silné ústavněprávní záruky ochrany práv odsouzených. Zakotvuje základní zásady, zejména respektování lidské důstojnosti, naplňování atributů demokratického právního státu, a poskytuje i procesní záruky v případě, že dojde k porušení těchto zásad a pravidel. Dospívám k závěru, že Zákon ani Vyhláška neodporují ustanovením v Listině či Ústavě. Pravidla zakotvená v EVP respektují a neodchylují se od nich. Standard ochrany lidských práv odsouzených vězňů je stanoven zpravidla vyšší, nikdy ne nižší. Dospívám tak k závěru, že česká právní úprava závazky vyplývající pro ni z ústavních norem a mezinárodních závazků naplňuje.

Čtvrtá kapitola se věnuje konkrétní rozhodovací činnosti ESLP a člení se na 2 podkapitoly. První z nich se zabývá porušováním článku 3 Úmluvy, který chrání před mučením a špatným zacházením. Podává definici mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, a udává rozlišovací znaky mezi mučením a špatným zacházením. Dále rozebírá 3 oblasti, kterými se judikatura ESLP zabývá, a to problematiku používání omezujících prostředků, nevyhovující podmínky a osobní prohlídky. První část se věnuje používání omezujících prostředků a vymezuje podmínky jejich užití dle české právní úpravy i podmínky stanovené judikaturou ESLP. Dále se věnuje dvěma problematickým rozhodnutím ESLP, a to Kumer proti České republice a Kashavelov proti Bulharsku. Podává popis skutkového stavu i právního názoru ESLP na věc. Závěry v rozhodnutí hodnotí s ohledem na použití testu proporcionality. Dospívám zde k závěru, že ESLP nedostatečně rozlišuje mezi druhy špatného zacházení, svoji argumentaci neopírá o podřazení jednání pod definiční znaky ponižujícího zacházení. Dokonce dospívám k závěru, že jednání popsané ve věci Kashavelov proti Bulharsku nemělo být hodnoceno jako ponižující, tedy nemělo být shledáno porušení článku 3 Úmluvy. Druhá část dále rozebírá problematiku nevyhovujících podmínek ve věznicích a zaměřuje se na velikost cel. Uvádí minimální standardy vymezené v EVP i judikatuře ESLP. Na závěr zmiňuje šetření VOP z roku 2002 a hodnotí jeho postupy a závěry, se kterými se neztotožňuje, přičemž udává i možnost odlišného řešení. Třetí část se zaměřuje na osobní prohlídky prováděné při výkonu trestu odnětí svobody. Popisuje

podmínky stanovené českou právní úpravou i požadavky kladené ESLP. Rozlišuje druhy osobních prohlídek a vymezuje jejich odlišnosti. Na závěr hodnotí doporučující opatření VOP, kdy se neztotožňuje s některými závěry, a udává jiný způsob řešení, zejména se vymezuje proti návrhu na postupné svlékání vězňů při prohlídkách a svoje názory opírá o provedený test proporcionality i o poznatky z běžné praxe. Druhá podkapitola se věnuje porušování článku 8 Úmluvy, který chrání rodinný a soukromý život. První část rozebírá problematiku kontroly korespondence, přičemž vymezuje podmínky kontroly plynoucí z české právní úpravy a rozlišuje úřední a soukromou korespondenci. Z poznatků z běžné práce dospívám k závěru, že pravidla pro kontrolu korespondence jsou v českých věznicích většinou respektována a nejsou porušována. Druhá část se věnuje rodinným návštěvám, kdy vymezuje podmínky české právní úpravy a zdůrazňuje motivační a nápravný charakter návštěv pro odsouzené. Závěrem poukazuje na problémy české praxe, kdy omezení návštěv je používáno jako kázeňský trest. Dospívám k závěru, že právní úprava rozsahu návštěv je zkratná a zastaralá. Vzhledem k pozitivnímu vlivu rodinných návštěv na odsouzené, s ohledem na princip restorativní justice i s ohledem na snahu pachatele napravit, dospívám k závěru, že praxe českých věznic nedostatečně respektuje právo na rodinný život chráněné článkem 8 Úmluvy.

Na základě uvedených poznatků a závěrů lze shrnout, že česká právní úprava dostatečně a v plné míře naplňuje závazky pro ni plynoucí z ústavních předpisů i z mezinárodních závazků. K nepřiměřeným zásahům do lidské důstojnosti během výkonu trestu dochází v porovnání s jinými státy mnohem méně často a v mnohem menší intenzitě. Nelze však shodně konstatovat, že běžná praxe dané závazky naplňuje v plné míře. Zejména je pravidlem porušení ustanovení i minimálních standardů týkajících se intervalu sprchování vězňů. Zpravidla není dodrženo jejich právo sprchovat se dvakrát týdně, pokud jsou věznice přeplněné nebo plné či pokud je odsouzený umístěn na samovazbu. Primární důvod těchto nedostatků spočívá v nízkém počtu zaměstnanců věznice a v organizačních problémech spojených s přesunem a dohledem během sprchování. Další nedostatek spočívá v pozdržování balíčků vězňům, které již byly do věznice přijaty. Žádné ustanovení Zákona ani Vyhlášky toto jednání neumožňuje a je protiprávní. Třetí nedostatek spočívá v omezování rodinných návštěv a nedostatečném rozvíjení rodinných vztahů odsouzeného, kdy postiženou osobou tímto omezením je nejen odsouzený, ale zejména jeho děti či partneři.

Na základě poznatků z běžné praxe navrhuji několik řešení, která by mohla posloužit k odstranění či zlepšení nedostatků. Prvním z nich je úprava § 19 odstavec 1 Zákona tak, že se zvýší počet hodin pro přijímání návštěv o 1 hodinu za měsíc. Druhý se týká důkladných

osobních prohlídek, během kterých je třeba, aby se odsouzený svlékl do naha. V případě, že bude dán důvod úplné svléknutí odsouzeného, bylo by namíste využít opatření nabízené v šetření VOP týkající se postupného svlékání vězňů. Třetím řešením je zakotvení náležitostí vnitřních řádů věznic na zákonné úrovni a rozšíření možností překlady vnitřních řádů pro odsouzené. Poslední řešení se týká kamerových záznamů při provádění osobních prohlídek. Zejména s ohledem na možnost zpětné kontroly navrhuji nepoužívat živé přenosy, ale pouze kamerové záznamy, ke kterým bude mít přístup pouze omezené množství osob.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- 1 BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vydání. GRADA Publishing, 1999, s. 15.
- 2 BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. 608 s.
- 3 COYLE, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff*. 1. vydání. London: International Centre for Prison Studies, 2009, s. 33.
- 4 HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1996, s. 7.
- 5 HENDRYCH, Dušan. *Správní právo, Obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 25-50.
- 6 KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1687 s.
- 7 MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Koncepce vězeňství ČR do roku 2025*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016, s. 155.
- 8 ŠABATOVÁ, Anna. *Ombudsman a lidská práva*. 1. vydání. Doplněk, 2008, s. 145-155.
- 9 ŠABATOVÁ, Anna a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv, Vězeňství II, č. 19*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. 273 s.
- 10 ÚŘAD VLÁDY ČR, MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Studijní text k přípravě na složení zvláštní části úřednické zkoušky*. Praha, 2020, s. 73.
- 11 ZOUBEK, Vladimír, GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří. *Ústavní systém České republiky, základy českého ústavního práva. 4., aktualizované vydání*. Praha: Prospektrum, 2002, s. 311.

Internetové zdroje

- 1 *Aktualizace mezinárodních vězeňských pravidel* [online]. Ochrance.cz, 16. července 2020 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/aktuality-z-detenci/aktuality-z-detenci-2020/aktualizace-mezinarodnich-vezenskych-pravidel/>>.
- 2 DOSTÁL, Vratislav. *Ve věznicích se zlepší hygienické podmínky* [online]. Denikreferendum.cz, 19. února 2015 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <<https://denikreferendum.cz/clanek/19816-ve-veznicich-se-zlepsi-hygienicke-podminky>>.
- 3 MOTEJL, Otakar. *Zpráva z návštěv zařízení, Věznice* [online]. Ochrance.cz, 2006 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2006/Veznice_2006.pdf>.
- 4 *Nezákonné jednání věznice Světlá nad Sázavou* [online]. obase.cz, 31. července 2020 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <<https://obase.cz/nezakonne-jednani-veznice-svetla-nad-sazavou/>>.
- 5 ŠABATOVÁ, Anna. *Zpráva z návštěvy zařízení* [online]. Ochrance.cz, 22. května 2018 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <https://ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/3-18-NZ-MKL_zprava_z_navstevy_zarizeni.pdf>.
- 6 VSCR.cz. *Jak pomáhá rodina při nápravě vězňů?* [online]. Vscr.cz, říjen 2010 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/%C4%8CV2_2010_web.pdf>.
- 7 VSCR.cz. *VSČR odhalí dvakrát týdně pokus o pašování nepovolených věcí do vězení* [online]. policejnidenik.cz, 19. srpna 2013 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RWZUUmIHmkJ:https://policejnidenik.cz/vscr-odhali-dvakrat-tydne-pokus-o-pasovani-nepovolenych-veci-do-vezeni/+&cd=7&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>>.
- 8 *Zlé lidi kriminál nezmění, na fajnosti tam není prostor, říká propuštěný* [online]. idnes.cz, 9. března 2017 [cit. 13. března 2021], Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-byvaly-vezen-zlocin-a-trest.A170301_123226_domaci_pku>.

- 9 *Zpráva z návštěvy zařízení* [online]. Ochrance.cz, 6. srpna 2019 [cit. 13. března 2021]. Dostupné na <https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/29-2019-NZ-zprava.pdf>.

Judikatura

- 1 Nález Ústavního soudu ze dne 22. ledna 2001, sp. zn. II. ÚS 502/2000.
- 2 Nález Ústavního soudu ze dne 12. července 2001, sp.zn. Pl. ÚS 11/2000.
- 3 Rozsudek odvolacího soudu Spojených států, druhý obvod, ze dne 5. prosince 1975, *Rhem vs. Malcolm*, č. 527 F.2d 1041.
- 4 Rozsudek ESLP ze dne 7. prosince 1976, *Handyside proti Spojenému království*, č. 5493/72.
- 5 Rozsudek ESLP ze dne 18. ledna 1978, *Irsko v Spojené království*, stížnost č. 5310/71.
- 6 Rozsudek ESLP ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, č. 18896/91.
- 7 Rozsudek ESLP ze dne 21. října 1996, *Domenichini proti Itálii*, č. 15943/90.
- 8 Rozsudek ESLP ze dne 16. prosince 1997, *Raninen proti Finsku*, č. 20972/92.
- 9 Rozsudek ESLP ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, č. 25803/94.
- 10 Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2000, *Labita proti Itálii*, č. 26772/95.
- 11 Rozsudek ESLP ze dne 4. července 2000, *Niedbala proti Polsku*, č. 27915/95.
- 12 Rozsudek ESLP ze dne 6. března 2001, *Dougoz proti Řecku*, č. 40907/98.
- 13 Rozsudek ESLP ze dne 28. června 2001, *Selmani proti Švýcarsku*, č. 70258/01.
- 14 Rozsudek ESLP ze dne 24. července 2001, *Valašinas proti Litvě*, č. 44558/98.
- 15 Rozsudek ESLP ze dne 15. listopadu 2001, *Iwanczuka v Polsko*, stížnost č. 25196/94.
- 16 Rozsudek ESLP ze dne 21. března 2002, *Stasaitis proti Litvě*, č. 47679/99.
- 17 Rozsudek ESLP ze dne 3. prosince 2002, *Nowicka proti Polsku*, č. 30218/96.

- 18 Rozsudek ESLP ze dne 3. června 2003, *Cotleț proti Rumunsku*, č. 38565/97.
- 19 Rozsudek ESLP ze dne 4. listopadu 2003, *Hadžiu proti České republice*, č. 52110/99.
- 20 Rozsudek ESLP ze dne 11. prosince 2003, *Yankov proti Bulharsku*, č.39084/97.
- 21 Rozsudek ESLP ze dne 3. června 2004, *Bati a další proti Turecku*, č. 33097/96.
- 22 Rozsudek ESLP ze dne 16. června 2005, *Storck proti Německu*, č. 61603/00.
- 23 Rozsudek ESLP ze dne 25. října 2005, *Fedotov proti Rusku*, č. 5140/02.
- 24 Rozsudek ESLP ze dne 6. ledna 2006, *Mikheyev proti Rusku*, č. 77617/01.
- 25 Rozsudek ESLP ze dne 1. června 2006, *Mamedova proti Rusku*, č. 7064/05.
- 26 ESLP: Rozsudek ze dne 4. července 2006, *Ramirez Sanchez proti Francii*, č. 59450/00.
- 27 Rozsudek ESLP ze dne 12. ledna 2007, *Frétot proti Francii*, č. 70204/01.
- 28 Rozsudek ESLP ze dne 27. března 2007, *Istratii proti Moldavsku*, č. 8721/05.
- 29 Rozsudek ESLP ze dne 29. ledna 2008, *Saadi proti Spojenému království*, č. 13229/03.
- 30 Rozsudek ESLP ze dne 15. května 2008, *Dedovskiy a další proti Rusku*, č. 7178/03.
- 31 Rozsudek ESLP ze dne 3. června 2008, *Hýbner proti České republice*, č. 28204/04.
- 32 Rozsudek ESLP 2. října 2008, *Rusu proti Rakousku*, č. 34082/02.
- 33 Rozsudek ESLP ze dne 13. ledna 2009, *Giorgi Nikolaishvili proti Gruzii*, č. 37048/04.
- 34 Rozsudek ESLP ze dne 17. září 2009, *Enea v Itálie*, stížnost č. 74912/01.
- 35 Rozsudek ESLP ze dne 22. října 2009, *Orchowski proti Polsku*, č. 17885/04.
- 36 Rozsudek ESLP ze dne 11. ledna 2011, *Nuri Özen a další proti Turecku*, č. 15672/08.
- 37 Rozsudek ESLP ze dne 20. ledna 2011, *Kashavelov proti Bulharsku*, č. 891/05.
- 38 Rozsudek ESLP ze dne 21. ledna 2011, *M.S.S. proti Belgii a Řecku*, č. 30696/09.

- 39 Rozsudek ESLP ze dne 25. ledna 2011, *Elefteriadis proti Rumunsku*, č. 38427/05.
- 40 Rozsudek ESLP ze dne 19. dubna 2011, *Peers proti Řecku*, č. 28524/95.
- 41 Rozsudek ESLP ze dne 23. února 2012, *Trosin proti Ukrajině*, č. 39758/05.
- 42 Rozsudek ESLP ze dne 25. července 2013, *Kummer proti České republice*, č. 32133/11.
- 43 Rozsudek ESLP ze dne 30. června 2015, *Khoroshenko proti Rusku*, č. 41418/04.

Legislativa

- 1 ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 2 usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- 3 zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- 4 zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- 5 zákon České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky
- 6 zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
- 7 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- 8 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- 9 vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- 10 nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 23, o vězeňské a justiční stráži z roku 2014
- 11 doporučení Výboru ministrů REC (2006) 2, Evropská vězeňská pravidla
- 12 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb., o sjednání Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- 13 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8.

Ostatní zdroje

- 1 *Vnitřní řád pro odsouzené, věznice Valdice*, ze dne 30. dubna 2018, s účinností od 1. května 2018, č.j. VS-48958-2/ČJ-2018-800033-VŘ

Shrnutí

Tato diplomová práce se věnuje problematice ochrany lidských práv při výkonu trestu odnětí svobody. Analyzuje českou právní úpravu, mezinárodní závazky vyplývající pro Českou republiku, rozhodovací praxi ESLP a hodnotí naplňování těchto požadavků v praxi.

Úvodní kapitola se zaměřuje na pojmosloví týkající se daného tématu. Vymezuje lidská a základní práva, minimální standard ochrany lidských práv, pozitivní a negativní závazky státu i možnost omezení práv zaručených Úmluvou.

Druhá a třetí kapitola se věnují rozboru právních předpisů, které upravují práva odsouzených. Zaměřují se na vymezení práv i možnost jejich omezení. Druhá kapitola se věnuje české legislativě a člení se na pět podkapitol. První a druhá analyzuje práva zaručená Ústavou a Listinou. Třetí, čtvrtá i pátá podkapitola se poté věnují českým právním předpisům na zákonné i podzákonné úrovni. Třetí kapitola se zaměřuje na mezinárodní předpisy, na Úmluvu a EVP.

Čtvrtá kapitola se věnuje konkrétní rozhodovací činnosti ESLP a člení se na 2 podkapitoly. První z nich se zabývá porušováním článku 3 Úmluvy. Podává definici mučení, nelidského a ponižujícího zacházení. Dále rozebírá 3 oblasti, kterými se judikatura ESLP zabývá, a to problematiku používání omezujících prostředků, nevyhovující podmínky a osobní prohlídky. Druhá podkapitola se věnuje porušování článku 8 Úmluvy. První část rozebírá problematiku kontroly korespondence a druhá část se věnuje rodinným návštěvám. Obě podkapitoly se věnují obsahu české právní úpravy a rozboru nejzásadnější judikatury.

Summary

This diploma thesis deals with issues of protection of human rights during imprisonment. It analyses the Czech legislation, international obligations arising for the Czech Republic, the decision-making practice of the European Court of Human Rights and evaluates the fulfilment of these requirements in practice.

The introductory chapter focuses on terminology related to the topic. It defines human and fundamental rights, the minimum standard of protection of human rights, positive and negative obligations of the state and the possibility of limiting the rights guaranteed by the Convention.

The second and third chapters are devoted to the analysis of legal regulations governing the rights of convicts. They focus on the definition of rights and the possibility of their restriction. The second chapter deals with Czech legislation and is divided into five

subchapters. The first and second analyse the rights guaranteed by the Constitution and the Charter. The third, fourth and fifth subchapter then deals with Czech legislation at the legal and by-law level. The third chapter focuses on international regulations, the Convention and the European Prison Rules.

The fourth chapter deals with the specific decision-making activities of the European Court of Human Rights and it is divided into 2 subchapters. The first deals with violations of Article 3 of the Convention. It provides a definition of torture, inhuman and degrading treatment. It also discusses 3 areas covered by the case law of the European Court of Human Rights, namely the issue of the use of restraints, unsatisfactory conditions and personal searches. The second subchapter deals with violations of Article 8 of the Convention. The first part discusses the issue of correspondence control and the second part deals with family visits. Both subchapters deal with the content of Czech legislation and the analysis of the most fundamental case law.

Klíčová slova

Lidská práva, práva odsouzených, výkon trestu odnětí svobody, omezení lidských práv, minimální standard ochrany.

Keywords

Human rights, rights of convicted prisoners, imprisonment, restriction of human rights, minimum standard of protection.